

Föräldrakraft

En studie om implementering av ett
föräldrastödsprogram i Bergsjön,
Linnéstaden, Mark och Orust

Kvalitetskriterier för FoU-rapporter vid FoU i Väst/GR

En FoU-rapport vid FoU i Väst/GR ska:

- vara relevant för praktiskt verksamma och politiker inom välfärdsområdet,
- sätta studien i ett vidare sammanhang och vända sig till en bredare målgrupp än de som är direkt berörda,
- vara utvecklingsorienterad,
- anknyta till relevant forskning/kunskapsutveckling inom området,
- innehålla en beskrivning av metod och tillvägagångssätt samt en genomarbetad analys,
- vara tillgänglig, välstrukturerad och kännetecknas av god språkbehandling,
- före publicering granskas av forskare och anställda inom Göteborgsregionens kommunalförbund och Västra Götalandsregionen.

© FoU i Väst/GR

Första upplagan oktober 2007

Layout: Infogruppen GR

Omslagsbild: Ola Kjelbye

Tryckeri: PR-Offset, Mölndal

ISBN: 978-91-89558-45-8

FoU i Väst

Göteborgsregionens kommunalförbund

Box 5073, 402 22 Göteborg

e-post: fou@gr.to

Föräldrakraft

En studie om implementering av
ett föräldrastödsprogram i Bergsjön,
Linnéstaden, Mark och Orust

Inga-Lill Jakobsson

FoUväst

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Förord

Föräldrarna är den viktigaste skyddsfaktorn för sina barn. Genom att stötta föräldrarna i föräldrarollen främjas också barnens psykiska hälsa. Detta leder i sin tur till minskad risk för framtida problem såsom missbruk och kriminalitet. Statens folkhälsoinstitut har i utredningen ”Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former av föräldrastöd” tagit upp hur stödet till föräldrar i Sverige kan förbättras.

Länsstyrelsen beviljade år 2005 utvecklingsmedel till stadsdelarna Bergsjön och Linnéstaden i Göteborg och kommunerna Mark och Orust för att genomföra det manualbaserade programmet Föräldrakraft. De fyra projekterorna bildade ett nätverk för samverkan vid planering och genomförande. Länsstyrelsen uppdrog senare åt FoU i Väst/GR att genomföra en studie av implementeringen av Föräldrakraft. Min förhoppning är att erfarenheterna från denna studie skall bidra till diskussionerna i kommunerna kring viktiga förutsättningar vid införandet och tillämpningen av manualbaserade föräldrastödsprogram.

Ett särskilt tack till de medarbetare och chefer i stadsdelarna Bergsjön och Linnéstaden och kommunerna Mark och Orust som med stort engagemang deltagit i studien.

Lennart Rådenmark

Länssamordnare för alkohol- och drogförebyggande arbete

Länsstyrelsen Västra Götalands län

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	9
BAKGRUND	13
FÖRÄLDRASTÖD	15
Föräldrakraft	17
Föräldrakraft Barn – manual för gruppleddare	19
Föräldrakraft Ungdom – manual för gruppleddare	20
Andra föräldrastödsprogram	20
Evidensprövning	21
IMPLEMENTERINGSSTUDIEN	23
Syfte och frågeställningar	23
Inriktning och avgränsning	24
Metod och genomförande	24
Etiska ställningstaganden	26
Reflektioner kring studiens genomförande	26
IMPLEMENTERING AV FÖRÄLDRAKRAFT – BESKRIVNING	29
Projektorterna och organiseringen av Föräldrakraft	30
Bergsjön	30
Linnéstaden	31
Mark	32
Orust	33
Projektledarnas nätverk	34
Föräldrakraftsledarna	35
Utbildningen till certifierad Föräldrakraftsledare	36
Den första kursomgången våren 2006	39
Information och inbjudan till föräldrar	39
Förberedelser och praktiska arrangemang	41

Genomförandet av kurstillfällena	45
Dilemman och problem under kursens gång	50
Kursledarnas uppfattningar om manualerna	51
Föräldrarnas synpunkter efter genomgången kurs	53
Samarbete och kontakter	54
Kursledarnas samlade erfarenheter från den första kursomgången .	56
Den andra kursomgången hösten 2006	59
Planering inför våren 2007	63
ANALYS OCH DISKUSSION	67
Teoretiska grunder för Föräldrakraft	67
Ignorering och timeout	71
Att följa en manual	73
Information och samarbete	75
SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER	77
AVSLUTANDE KOMMENTARER	83
Referenser	84
Bilaga 1: Enkät till kursledare efter första kursomgången av Föräldrakraft	86
Bilaga 2: Utdrag ur frågeformulär till föräldrar vid kursstart och kursavslutning	88
Rapporter från FoU i Väst/GR	89

Sammanfattning

Föräldrakraft är ett manualbaserat föräldrastödsprogram som bygger på två amerikanska program som översatts, omarbetats och kulturanpassats till svenska förhållanden av Birgitta Kimber på uppdrag av Örebro universitet och med finansiering från Socialdepartementet. Det unika med Föräldrakraft jämfört med andra föräldrastödsprogram är att barn och föräldrar deltar i kursen tillsammans. Stadsdelarna Bergsjön och Linnéstaden i Göteborg samt kommunerna Mark och Orust var bland de första i landet att våren 2006 genomföra programmet Föräldrakraft på egen hand med projektmedel från Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Länsstyrelsen såg fördelar med en samordning mellan orterna och de uppmanades att som stöd bilda ett nätverk för samverkan vid planering och genomförande. Vidare bestämde länsstyrelsen att följa implementeringen av Föräldrakraft i en särskild studie. FoU i Väst/GR fick uppdraget att genomföra studien. Den genomfördes av Inga-Lill Jakobsson, lektor i pedagogik vid Göteborgs universitet, i samverkan med de fyra projektörerna.

Studien är en kvalitativ fallstudie, vars syfte var att följa satsningen och implementeringen i de fyra stadsdelarna/kommunerna samt att studera betydelsen av samverkan på organisations- och utförarnivå vid planering och genomförande. Ett viktigt mål med implementeringsstudien var att kunna föra ut de erfarenheter som gjorts till andra stadsdelar och kommuner som står i begrepp att genomföra Föräldrakraft eller liknande satsningar. Data insamlades under ett års tid från och med den första kursomgången våren 2006 till och med planeringen av den tredje kursomgången i januari 2007. Det skedde genom dokumentstudier, intervjuer, observationer och enkäter. Datamaterialet analyserades fortlöpande under pågående datainsamling och efter datainsamlingens slut. Analysen ledde fram till att ett antal aspekter

identifierades som viktiga att beakta för en framgångsrik implementering.

Rapportens resultatredovisning innehåller en beskrivande och en analyserande del. Beskrivningen utgörs av en detaljerad genomgång av de aspekter av implementeringen som under analyserna framträdde som betydelsefulla i olika avseenden. Först presenteras de fyra projektorterna och bakgrunden till satsningen på Föräldrakraft på respektive ort, projektledarnas nätverk, föräldrakraftsledarna och utbildningen till föräldrakraftsledare. Därefter beskrivs genomförandet av den första kursomgången, vad gäller information och inbjudan till föräldrar, förberedelser och praktiska arrangemang, genomförandet av kurstillfällena, dilemman och problem under kursens gång, kursledarnas uppfattningar om manualerna, föräldrarnas synpunkter efter genomgången kurs, samarbete och kontakter samt kursledarnas samlade erfarenheter från den första kursomgången. Den andra kursomgången och planeringen inför den tredje kursomgången beskrivs kortfattat. I den analyserande delen problematiseras och diskuteras det beskrivna resultatet, anknyts till teorier och jämförs med tidigare forskning. Teman som tas upp i den analyserande delen är teoretiska grunder för Föräldrakraft, ignorering och timeout, att följa en manual samt information och samarbete. Rapporten avslutas med slutsatser och rekommendationer som kan tjäna som ledning för andra kommuner som står i begrepp att genomföra liknande satsningar.

Länsstyrelsen önskade genom implementeringsstudien få svar på några preciserade frågeställningar, vilka kortfattat besvaras i det följande. Föräldrakraft är ett generellt program som vänder sig till föräldrar i allmänhet. Det innebär att erbjudande om deltagande i utbildningen gick ut till alla föräldrar med barn i tre åldersgrupper (3, 6 och 11 år). Vad som specifikt utmärkte enskilda föräldrar och familjer som deltog i utbildningen var av etiska skäl omöjligt att få svar på. Gemensamt för de som deltog var dock ett sökande efter en förbättrad familjesituation och utveckling av den egna föräldrarollen. Kulturella, etniska, sociala och kunskapsmässiga skillnader mellan familjerna förekom såväl inom enskilda grupper som mellan de olika orterna, vilket påverkade villkoren för genomförandet. De största skillnaderna identifierades mellan Bergsjön och Linnéstaden. En anpassning till den aktuella gruppens förutsättningar och erfarenheter såväl vid marknadsföring och information som vid det konkreta genomförandet av kurstillfällena var nödvändig för att föräldrarna skulle nås och genomföra kursen. Anvisningarna i manualen kunde alltså inte följas bokstavligt, utan språk och exempel behövde i vissa fall modifieras något.

De viktigaste förutsättningarna för genomförandet av Föräldrakraft som framstår är väl fungerande samarbete och kontakter, såväl horisontellt mellan förvaltningar och mellan kursledare som vertikalt mellan projektledning och

kursledarteam. En tydlig ledningsorganisation, väl utbildade ledare, en väl fungerande manual och genomtänkta praktiska arrangemang är andra viktiga förutsättningar. Erfarenhetsutbytet i nätverket mellan de fyra projektorterna upplevdes av projektledarna under planering och genomförande av den första kursomgången som mycket värdefullt. Nätverket uppfyllde därmed sitt syfte, att projektledarna skulle utbyta erfarenheter och vara ett stöd för varandra under inkörningsperioden. Det kursledarna beskriver som viktiga förutsättningar handlar mer om organisationen och programmet än om genomförandet i praktiken. Marknadsföring och information till föräldrar, villkor i kursledarnas tjänster, antal deltagare i grupperna, manualernas utformning och användarvänlighet samt organisatorisk ledning och tid för förberedelser framstår som avgörande aspekter.

Slutsatser kring avgörande och centrala teman vid implementeringen av Föräldrakraft kan beskrivas utifrån begreppen *förstå, kunna, vilja, program, organisation, personal, implementeringsstöd* och *översättning*. Information och förankring på alla nivåer är nödvändigt för att alla berörda ska förstå vad som ska införas, varför och hur. Att kunna, innefattande förmåga att genomföra programmet i form av kunskaper via utbildning, tid, stöd och resurser, är avgörande. Att vilja innebär att det behöver finnas en övertygelse hos alla medverkande om att programmet är bra och passar in i organisationen. Motstånd bland dem som ska genomföra programmet eller högre upp i organisationen försvårar implementeringen. Programmet som ska implementeras bör ha en tydlig teori och kärnkomponenterna ska definieras och beskrivas i manualer med detaljerade anvisningar. Organisationen bör vara välfungerande med bra ledarskap, låg personalomsättning, tillräckliga resurser, förmåga att hantera konflikter och erbjuda stöd för genomförandet. Personalen som ska genomföra programmet bör vara motiverad, ha relevant kompetens och få utbildning och träning i programmet samt förstå den bakomliggande teorin. Implementeringsstödet bör finnas under hela processen och innehålla handledning under genomförandet. Översättningsproblematik blir aktuell, då en viss anpassning kan vara nödvändig för att den specifika gruppen ska känna igen sig i exempel och språk. Resonemang kring kulturell och språklig anpassning och hur man ska förklara så att föräldrar och barn förstår bör föras inom kursledarteamet. Slutsatser kring särskilda utmaningar vid implementeringen berör främst: *Deltagarna*; vad gäller rekrytering och närvaro, *programmet*; vad gäller innehåll, kulturell anpassning, motivationshöjande inslag och språklig problematik samt *organisationen*; vad gäller organisatorisk komplexitet, chefers inställning, budget, tid och ersättning för arbetsinsats.

Den sammanfattande slutsatsen utifrån studiens syfte är att implementeringen av Föräldrakraft, trots oklara förutsättningar i början och en del kom-

plikationer under vägen, tack vare det gedigna arbete som projektledare och kursledarteam utfört, är genomförd med lyckat resultat i Bergsjön, Linnéstaden, Mark och Orust.

Bakgrund

Hur kan samhället stödja föräldrar, så att de utvecklas i sin föräldraroll och får kompetens att fostra sina barn till harmoniska och ansvarskännande samhällsmedlemmar? I denna rapport redovisas en studie av ett projekt med föräldrastöd via föräldrautbildning.

Sedan 1994 fördelar länsstyrelserna på uppdrag av regeringen riktade medel till kommuner. Den innebär att kommunstyrelser en gång per år erbjuder att söka pengar till satsningar med den inriktning regeringen anger. Från början riktades medlen mot missbruks- och ungdomsvård, men efter 2001 ges också medel till förebyggande insatser. År 2005 var föräldrastöd ett prioriterat område. Satsningen inleddes med att Alkoholkommittén vid Socialdepartementet i samverkan med länsstyrelsen i respektive län anordnade konferenser. Vid konferensen i Västra Götaland (2005-02-26) presenterades föräldrastödsprogrammet Föräldrakraft. Föräldrakraft innefattar två olika manualer, som vänder sig till föräldrar med barn i olika åldrar. Representanter från de fyra orter som ingår i denna studie deltog i konferensen och blev inspirerade att satsa på Föräldrakraft. I mars 2005 ansökte därför stadsdelarna Bergsjön och Linnéstaden i Göteborg samt kommunerna Mark och Orust om medel från Länsstyrelsen i Västra Götalands län. De tre förstnämnda för att implementera Föräldrakraft och den fjärde för att inventera olika föräldrastödsprogram, för att finna det mest lämpliga för Orust.

En utvärdering av Föräldrakraft var vid ansökningstillfället planerad vid Örebro universitet. Enligt länsstyrelsens principer ges i första hand medel till satsningar som utvärderas och de kommuner som söker medel till liknande satsningar bjuds in till dialog med handläggarna innan beslut om medelstillelning tas. På så sätt kopplades de fyra orterna ihop och erbjöds samarbete i ett nätverk. Länsstyrelsen såg fördelar med en samordning mellan orterna

och bestämde att följa samverkan i nätverket och implementeringen av Föräldrakraft i en särskild studie. Med implementering menas att införa och tillämpa (Alexandersson, 2006). Samtliga orter ställde sig positiva till deltagande och ett nätverk med projektledarna från de olika orterna bildades.

I rapporten beskrivs, analyseras och diskuteras implementeringen av Föräldrakraft på de fyra projektorterna. Studien har genomförts av Inga-Lill Jakobsson, lektor i pedagogik vid Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs universitet. Rapporten inleds med en presentation av föräldrastöd generellt och Föräldrakraft specifikt. Därefter redovisas implementeringsstudiens syften och genomförande. Resultatdelen innehåller först en detaljerad beskrivning av olika aspekter av implementeringen. Avsikten med den noggranna beskrivningen är tvåfaldig. Förutom att tjäna som ledning för andra orter kring stort och smått som behöver beaktas vid en satsning som Föräldrakraft, utgör beskrivningen underlag för analys och diskussion. Rapporten avslutas med slutsatser och rekommendationer kring viktiga aspekter vid val och implementering av ett manualbaserat föräldrastödsprogram.

Föräldrastöd

Statens folkhälsoinstitut (2005) beskriver föräldrarollens förändring och familjens utsatthet i dagens samhälle. Föräldrars behov av stöd har också blivit allt mer uppenbart för politiker, tjänstemän och personal i barn- och familjerelaterade verksamheter genom föräldrar som söker stöd i sin föräldraroll. Bremberg (2004) beskriver två olika former av föräldrastöd. Direkt föräldrastöd är organiserade insatser som syftar till att främja barns välfärd, medan indirekt föräldrastöd utgörs av insatser som familjelagstiftning och barnbidrag. En form av stöd, som visat sig ha positiv effekt på barns och ungdomars psykiska hälsa, är föräldrautbildning. Det har därför blivit allt vanligare att kommuner, myndigheter, föräldraföreningar och andra organisationer erbjuder föräldrakurser av olika slag. Manualbaserade program används ofta i detta sammanhang. Många av programmen är amerikanska till sitt ursprung och har översatts, omarbetats och kulturanpassats till svenska förhållanden. Folkhälsoinstitutet delar in kurserna i *samspelsprogram* för föräldrar till mindre barn (2-12 år) och *kommunikationsprogram* för föräldrar till äldre barn och tonåringar (10-15 år). Programmen kan också indelas i tre grupper utifrån den målgrupp de vänder sig till – *universella* program som vänder sig till familjer i allmänhet, *selektiva* som vänder sig till familjer i riskzon samt *indikerade* som vänder sig till familjer i uttalade svårigheter (Ferrer-Wreder, Stattin, Cass Lorente, Tubman & Adamsson, 2005; Statens folkhälsoinstitut, 2006). Forskning visar att de mest verk samma programmen är kontextuella på så sätt att de inbegriper hela familjen; både barn och föräldrar och att de intervenerar på olika nivåer och i flera miljöer samtidigt; till exempel både hem och skola (Andershed & Andershed, 2005; Bremberg, 2004; Ferrer-Wreder, m.fl., 2005; Kumpfer & Alvarado, 2003).

Flera olika teorier ligger till grund för föräldrastöd. Ferrer-Wreder med

flera (2005) skriver att teorier om operant betingning, social inlärningsteori och teorier om risk- och skyddsfaktorer samt resilience ofta används vid planering av föräldrastöd. Andershed och Andershed (2005) gör en utförlig genomgång av teori och forskning om orsaker och riskfaktorer bakom normbrytande beteende i barndomen, risk för framtida problem, resilience, protektiva faktorer, prevention och behandling. Kumpfer och Alvarado (2003) tar upp ”Family Protective and Resilience Factors” (s. 458). I teoribeskrivningarna framstår *resilience*, *riskfaktorer* och *skyddsfaktorer* som återkommande och centrala begrepp. Det finns anledning att här kortfattat beskriva några teorier och begrepp som grund för analys och diskussion. För en mer utförlig teoribeskrivning rekommenderas läsning av nämnda referenser.

Ferrer-Wreder med flera (2005) menar att basala principer för operant betingning ligger bakom många preventionsprogram som berör föräldraskap, liksom ”den mest moderna forskningen om hur ungdomar påverkar varandra och hur denna påverkan kan leda till kriminalitet” (s. 25). Principen bakom operant betingning är att människor utför de beteenden som de belönas för. Belöningen fungerar som en positiv förstärkning och beteendet återupprepas, medan beteenden som inte belönas eller bestraffas upphör. Social inlärningsteori handlar om samspel och kommunikation. Enligt social inlärningsteori lär människor inte enbart genom egna erfarenheter utan också genom att observera och samspela med andra. Det gäller alltså att ge tillfällen till observationsmöjligheter för att stimulera inlärning av nya handlingsmönster. En negativ sida av detta är att det även gäller negativa beteenden som kriminalitet och droganvändning.

Resiliencforskningen har lett till att risk- och skyddsfaktorer identifierats. Begreppet resilience står enligt Andershed och Andershed (2005) för ”den process som tar sig uttryck hos personer som utvecklas normalt eller positivt under riskfyllda förhållanden – vad vi i Sverige brukar kalla ’maskrosbarn’” (s. 191). Genom undersökningar av uppväxtförhållanden för olika grupper av barn har risk- och skyddsfaktorer identifierats. Författarna definierar en riskfaktor som ”någonting – en egenskap, en händelse eller en process – som ökar sannolikheten eller risken för ett visst utfall, i detta fall normbrytande beteende i barndomen” (s. 55). De beskriver riskfaktorer som en kombination av arv och miljö och anger faktorer på olika nivåer; inom individen, i familjen, i närsamhället och i den övergripande samhällsstrukturen. Skyddsfaktorer eller protektiva faktorer har enligt Andershed och Andershed (med referens till Rutter) en nära koppling till resilience. En protektiv faktor fungerar ”som en buffert mot risk eller mekanism som förändrar effekterna av att exponeras för risk, och ökar sannolikheten för ett positivt utfall” (s. 192). Kunskaper om risk- och skyddsfaktorer har visat sig användbara i

föräldrautbildningssammanhang. Föräldrastödsprogrammen riktar sig främst mot risk- och skyddsfaktorer på familjenivå. Beijer (2004) framhåller, med referens till forskning, familjen som risk- och skyddsfaktor och föräldrarna som den viktigaste skyddsfaktorn för barn i riskzon.

Många forskare har kommit fram till ungefär samma resultat. Familjer där barnen växer upp till stabila och resursrika vuxna karaktäriseras ofta av starkt engagerade föräldrar som visar kärlek och förståelse för sina barn samtidigt som de sätter rimliga gränser, som är konsekventa men inte hårda. Familjerna utmärks av stabilitet och låg konfliktnivå. (s. 22)

Under följande rubriker beskrivs först Föräldrakraft, därefter presenteras andra förekommande föräldrastödsprogram och sist behandlas evidenssprövning.

Föräldrakraft

Föräldrakraft bygger på de amerikanska *Strengthening Families Program (6-12 years)* och *Strengthening Families Program for Parents and Youth 10-14*. Liksom vid all utbildning vilar program, som har som syfte att få en förändring till stånd i samspelet mellan människor, på någon sorts grundläggande synsätt på människan och på lärande. De teoretiska grunderna om-sätts i manualer med övningar som ska leda till önskat beteende. Teorierna kan vara uttalade eller outtalade. I den information som nås via program-mets webbplats (www.strengtheningfamilies.org, hämtat 060926) nämns inte de teorier som ligger till grund för de amerikanska ursprungsprogrammen. Skyddsfaktorer på individ-, familje- och kamratnivå som programmet syftar till att förstärka samt riskfaktorer som bör minimeras presenteras dock på en webbplats med modellprogram (www.modelprograms.samhsa.gov, hämtat 060926). Enligt Spoth, Redmond, Trudeau och Shin (2002) baseras program-met på empiriskt baserade "family risk and protective factor models" (s. 130). Ferrer-Wreder med flera (2005) anger den teoretiska basen vara resilience-modellen och socialekologisk modell för ungdomars alkohol/droganvändning. Ferrer-Wreder med flera skriver att "föräldrarna får utbildning i positiva, icke-bestrafande uppfostringsmetoder, i kommunikation samt i känslö- och konflikthantering" (s. 83). Barnversionen består av 14 kurstillfällen och utvecklades 1982 av Karol Kumpfer vid University of Utah för familjer i riskzon, det vill säga missbrukande föräldrar och deras barn.

The strengthening Families Program (SFP) is a 14-session family skills program designed to increase resilience and reduce risk factors for substance abuse, depression, violence and aggression, delinquency, and

school failure in high-risk, 6-12 year old children and their parents. (www.strengtheningfamilies.org, hämtat 060926).

Ungdomsversionen utvecklades 1997 med barnversionen som grund av Virginia Moolgaard vid Iowa State University. Den är universell och vänder sig till familjer i allmänhet.

The programs are the same in format and overall goals; differences between the two programs include intended audience (age and degree of risk), risk and protective factors addressed, teaching methods and topics. (www.modelprograms.samhsa.gov, hämtat 060926)

Ungdomsprogrammet består av sju kurstillfällen och fyra uppföljningsträffar. Gemensamt för båda programmen är att både föräldrar och barn deltar vid samtliga kurstillfällen; först var för sig i barn-/ungdomspasset respektive föräldrapasset och sedan tillsammans i familjepasset. Barnpassning och gemensam måltid ingår också.

Den svenska versionen Föräldrakraft är ett universellt manualbaserat program som vänder sig till familjer i allmänhet. Det har översatts, omarbetats och kulturanpassats till svenska förhållanden av Birgitta Kimber på uppdrag av Örebro universitet och med finansiering från Socialdepartementet. Programmet finns i två versioner, en för föräldrar med yngre barn (manual Föräldrakraft Barn, 3-11 år) och en för föräldrar med äldre barn (manual Föräldrakraft Ungdom, 10-14 år). Utgivare av manualerna för gruppledare är Örebro universitet. För att få tillgång till manualerna måste man ha deltagit i utbildning till Föräldrakraftsledare. Information om programmet och om ledarutbildning återfinns på www.oru.se (sök på Föräldrakraft).

Föräldrakraft vilar på samma grunder som de ursprungliga programmen. Generellt anges syftet vara att ge föräldrarna redskap för att de bättre ska kunna hantera familjesituationen och kunna utgöra ett stöd för sina barn. Det unika med Föräldrakraft jämfört med många andra program är att det också inbegriper barnen (www.oru.se; Ferrer-Wreder m.fl., 2005). I ett presentationsmaterial (Kimber, 2006-02-06) beskrivs innehållet i en triangel med tre nivåer, där den grundläggande basen och det som tar störst plats utgörs av positiv tid tillsammans med beröm, belöning och förstärkning. Nästa nivå utgörs av att uppmärksamma och ignorera och den tredje nivån består av regler.

Programmet utgörs enligt de svenska manualerna av åtta tillfällen i barnversionen och sju i ungdomsversionen. Samtliga kurstillfällen har en liknande struktur. De inleds med en gemensam måltid. Därefter arbetar föräldrar och barn en timma i olika grupper – *Föräldrapasset* och *Barnpasset* – och ytterligare en timma tillsammans – *Familjepasset*. Varje pass har två gruppledare.

Det poängteras i manualerna att det är en kurs, vilket innebär att föräldrar och barn förväntas öva hemma mellan träffarna på det som behandlats under passen. Innehåll som behandlas är teman som kommunikation, tid tillsammans, tydliga instruktioner, beröm, belöning och förstärkning, problemlösning och konflikthantering, positivt samarbete hem och skola, stresshantering samt regler och konsekvenser.

Föräldrakraft Barn – manual för gruppledare

Barnmanualen (www.oru.se, hämtad feb 2006) innehåller anvisningar för åtta ordinarie kurstillfällen och fyra Boostertillfällen (uppföljningsträffar) för familjer som vill ha en uppföljning efter tre till sex månader. Förutom anvisningar för gruppledare finns arbetsblad för barnens arbetsbok och föräldrahandboken. Varje kurstillfälle innehåller anvisningar för föräldrapass, barnpass och familjepass. Anvisningarna för de olika passen innehåller miniföreläsningar, demonstrationer, rollspel, gruppövningar och övningar enligt arbetsblad, lekar samt genomgång och uppföljning av hemuppgifter. Arbetsbladen finns som kopieringsunderlag för Föräldrahandboken och Barnens arbetsbok. Teman för föräldrapassen för de olika kurstillfallen är i nämnd ordning: Vad barn klarar av och hur man hanterar stress, belöningar, uppmärksamma och ignorera – scheman och snurror, kommunikation – att skapa bättre relationer, problemlösning – att uppmana, att sätta gränser, gränssättning I och II samt att få och bibehålla ett gott beteende. Barnleken; där barnet leker och föräldrarna deltar på barnets villkor och föräldraleken; där föräldrarna styr aktiviteterna är återkommande inslag, som genomförs såväl i familjepassen som hemma. Familjemöten används som ett sätt att komma fram till gemensamma beslut. Att uppmärksamma och belöna positivt beteende och att ignorera dåligt beteende eller i allvarliga lägen använda striktare gränssättning återkommer som innehåll, med utgångspunkt i det positiva beteendet. Syftet är att förändra barnets beteende och att utveckla ett bättre samspel inom familjen. I detta sammanhang används belöningssystem i form av scheman och belöningssnurror. Beroende på graden av negativt beteende beskrivs – förutom ignorering – andra sätt att sätta gränser, varav ett är *timeout*. Det innebär att barnet avskiljs från den pågående aktiviteten och placeras på en stol eller i ett särskilt rum under en bestämd tid för att tänka igenom sitt beteende. Alternativa uttryck för timeout är enligt manualen ”tid för reflektion”, ”tankepaus” eller ”betänketid”. Timeout ska enligt manualen inte ses som ett straff utan mer som en andhämtningspaus, att barnet ska få ”tid att tänka på vad det gjort och vad det borde göra” (s. 191). Grundläggande för ett manualbaserat program är att man ska följa manualen men i de inledande anvisningarna anges att barnpassen inte är anpassade för

3-åringar och inte heller i sin helhet för 6-åringar, varför ledarna uppmanas att utesluta uppgifter som är för avancerade för åldersgruppen och lägga in alternativa övningar och lekar, om möjligt med samma budskap som i manualen.

Föräldrakraft Ungdom – manual för gruppledare

Ungdomsmanualen (www.oru.se, hämtad feb 2006) innehåller anvisningar för sju ordinarie kurstillfällen. Den har en liknande struktur som barnmanualen med liknande inslag men anpassat till åldersgruppen 10-14 år. Teman som behandlas vid föräldrapassen är i nämnd ordning: Kärlek och gränser, tydliga regler, att uppmuntra bra uppförande, att använda konsekvenser, att bygga broar, att skydda mot drogmissbruk samt att skaffa hjälp för speciella behov i familjen. I ungdomspassen behandlas mål och drömmar, att uppskatta föräldrarna, att handskas med stress – att nå sina mål, följa spelreglerna, att hantera kompistryck, kamrattryck och vänner samt att hjälpa andra och umgås med goda förebilder. Familjepassen handlar om att stödja mål och drömmar, att uppskatta familjemedlemmar, familjemöten, familjens gemensamma värden, att bli en bättre lyssnare, familjer och kompistryck samt att knyta ihop säcken. Som synes så behandlas liknande teman i föräldra- och ungdomspass men ur olika perspektiv som möts i familjepassen. I manualen inleds varje pass med en uppställning av mål, innehåll och material innan innehåll och aktiviteter beskrivs. Kopieringsunderlag för arbetsblad finns till varje kurstillfälle. Förbestämda ramsor förekommer i underlaget för alla tre passen och ska återkommande läsas i kör. Ett gediget utvärderingsmaterial ingår i kopieringsunderlagen för det sista kurstillfället. Positiv förstärkning och belöning för att uppmuntra bra beteende förekommer bland annat i form av poängkort. Straff och konsekvenser då ungdomarna inte följer de regler som gäller förekommer också. Däremot används inte begreppen ignorera och timeout i manualen. Rollspel och familjemöten får en mer central roll än i barnmanualen. Likaså får ungdomarna en mer aktiv och jämbördig roll i samspelet.

Andra föräldrastödsprogram

Flera alternativa föräldrastödsprogram används på initiativ av kommuner och organisationer. De otroliga åren, Cope, Komet, Aktivt föräldraskap med flera program presenteras på webbplatser och i informationsskrifter (Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2006). En närbild av genomförandet ur olika perspektiv ges i skriften *På rätt kurs! Metoder för föräldrastöd* (Länsstyrelserna i Skåne, Stockholm & Västra Götaland, 2006). Då innevarande studie foku-

serar implementering berörs här endast generella drag. Texten i det följande bygger på material från programmets webbplatser och Folkhälsoinstitutets skrifter.

Det övergripande syftet med alla föräldrastödsprogrammen är att förstärka relationer, värme och kommunikation mellan barn och föräldrar. Programmen har många gemensamma drag och bygger till stor del på samma grunder och teorier. Gemensamt för samspelsprogrammen (Föräldrakraft, De otroliga åren, Cope, Komet och Aktivt föräldraskap) för föräldrar till yngre barn, är att momenten positiv uppmärksamhet, tydlig kommunikation och genomtänkt konfliktlösning ingår. Samtliga är strukturerade utbildningar som använder en manual, har regelbundna gruppträffar med diskussion och träning av vardagssituationer, ofta med hjälp av videosekvenser och/eller rollspel. Flera av programmen finns också som kommunikationsprogram i en version för föräldrar till äldre barn. Då med fokus på att förebygga användning av tobak, alkohol och droger genom att utveckla en god kommunikation mellan föräldrar och barn. Programmen presenterar inga färdiga lösningar utan olika lösningsförslag tas fram i samarbete. Vanligt är att föräldrar uppmanas att träna hemma på det som behandlats under kurstillfällena. Ur beskrivningen av Komet: ”För att förändra problematiska beteenden hos ett barn är det viktigt att föräldern/föräldrarna förändrar sitt bemötande av barnet”. Komet och De otroliga åren finns också i en version för lärare.

Föräldrakraft är unikt bland samspelsprogrammen genom att både barn och föräldrar deltar vid varje kurstillfälle, dels var för sig, dels tillsammans. Att barn och ungdomar deltar förekommer i några kommunikationsprogram men då i en parallell kurs eller tillsammans med föräldrarna vid enstaka tillfällen. Endast i Föräldrakraft deltar både yngre och äldre barn aktivt genom hela kursen.

Evidensprövning

Ett sätt att kontrollera att ett program når sitt syfte är att göra en evidensprövning. Det innebär att programmet utprövas och studeras i flera oberoende studier med randomiserat urval, kontrollgrupper och uppföljande utvärdering. Att en studie är evidensbaserad definieras av Bremberg (2004) som: ”Kunskapen om en insats effekt, grundad på vetenskapliga studier med angiven säkerhet för slutsatserna” (s. 377). I flera forskningsöversikter om föräldrastöd redovisas studier för evidensprövning och i vilken omfattning program som används i Sverige utvärderats (Andershed & Andershed, 2005; Bremberg, 2004; Ferrer-Wreder m.fl. 2005). De program som används i Sverige har i de flesta fall evidensprövats i sina amerikanska ursprungsversioner och

studierna visar att beteendeproblemen minskar hos barn och unga när föräldrarna deltar i strukturerade föräldrakurser (Statens folkhälsoinstitut, 2006). Evidensprövningen gäller dock i sin helhet endast för den version, den målgrupp och i den kultur som programmet utarbetats för och där det genomförts. När programmet används i ett nytt sammanhang kan det få andra effekter enligt Bremberg (2004). Det krävs därför nya evidensprövningar när ett föräldrastödsprogram som utvecklats i USA översätts och kulturanpassas för att användas i Sverige. Då evidensprövning är ett omfattande arbete finns ännu inget föräldrastödsprogram i Sverige som är fullständigt evidensbaserat. De program som Statens folkhälsoinstitut presenterar i sina skrifter (2005, 2006) är universella och vänder sig alltså till föräldrar i allmänhet, även om en del program även använts för speciella grupper. De har (enligt uppgifter på programmets webbplatser och Statens folkhälsoinstitut, 2005) utvärderats i kontrollerade studier eller är under utvärdering och dessutom erbjuds kursledarutbildning. Bremberg (2004) delar in förekommande program i rekommenderade respektive lovande, beroende på hur väl utprövade de är. Cope, De otroliga åren och KOMET är utvärderade i kontrollerade studier och definieras av Bremberg som rekommenderade, medan Aktivt föräldraskap faller inom kategorin lovande. Söderholm Carpelan (2006) presenterar en liknande amerikansk indelning i modellprogram respektive lovande program.

Strengthening Families Programmes är evidensbaserade i sina amerikanska versioner genom många olika oberoende studier (Foxcroft, Ireland, Lister-Sharp, Lowe & Breen, 2003; Spoth m.fl., 2002) medan Föräldrakraft i de översatta, omarbetade och kulturanpassade svenska versionerna ännu inte är evidensbaserat. Evidensprövning har inletts vid Örebro universitet. Föräldrakraft prövades i en pilotstudie i Eskilstuna genom för- och eftertest 2004 och bearbetades därefter innan programmet spreds vidare. Pilotstudien visar (enligt intern projektdokumentation) att merparten av de deltagande föräldrarna känner sig stärkta i sin föräldraroll och anser sig ha fått fler verktyg att använda i föräldrarollen. De fyra projektorterna i denna studie har erbjudits att delta i planerade utvärderings- och uppföljningsstudier vid Örebro universitet. Hittills har en utvärdering av Föräldrakraft Ungdom påbörjats (Therese Skoog, personlig kommunikation 2007-04-04).

Implementeringsstudien

Stadsdelarna Bergsjön och Linnéstaden i Göteborg samt kommunerna Mark och Orust var bland de första i landet att på egen hand genomföra programmet Föräldrakraft. De fyra projektorterna uppmanades av länsstyrelsen att som stöd bilda ett nätverk för samverkan vid planering och genomförande. Deltagarna i nätverket utgörs av de fyra projektledarna i respektive stadsdel/kommun. För att följa och utvärdera satsningen uppdrog Länsstyrelsen i Västra Götalands län åt FoU i Väst/GR att genomföra en studie av implementeringen. Studien har genomförts i samverkan med de fyra projektorterna.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med studien är enligt länsstyrelsens uppdragsbeskrivning att följa och studera implementeringen av Föräldrakraft i stadsdelarna Bergsjön och Linnestaden samt kommunerna Mark och Orust. Dessutom ingår i uppdraget att reflektera över programmets teoretiska och värdemässiga bakgrund samt att lyfta fram kritiska drag.

I studien fokuseras särskilt följande frågeställningar:

- Vilka föräldrar och familjer deltog i det generella programmet Föräldrakraft?
- Vilken betydelse har stadsdelarnas/kommunernas skilda förutsättningar?
- Vilka förutsättningar är viktiga för genomförandet av Föräldrakraft?
- Vilka slutsatser kan dras utifrån implementeringen av Föräldrakraft?

Ytterligare ett syfte är att studera betydelsen av samverkan mellan de fyra stadsdelarna/kommunerna samt mellan förskola/skola och socialtjänst i planering och genomförande.

Ett viktigt mål med implementeringsstudien är att kunna föra ut de erfa-

renheter som gjorts till andra stadsdelar och kommuner, som står i begrepp att genomföra Föräldrakraft eller liknande satsningar. Detta sker genom skriftlig rapportering och seminarier.

Inriktning och avgränsning

Studien handlar om implementeringen av programmet och syftar inte till att beskriva resultat och effekter av utbildningen i sig. Det innebär att studien genomfördes med fokus på organisations- och utförarperspektiv. Data samlades därför inte in från föräldrar och barn som deltog i utbildningen. Föräldrarnas synpunkter utvärderades av kursledarna före och efter utbildningen genom ett för alla grupper delvis gemensamt frågeformulär. Sammanställning gjordes av projektledarna. Resultat från denna utvärdering av relevans för implementeringsstudien presenteras kortfattat i rapporten. Inte heller utvärderades programmet och manualerna i sig. Implementering kan dock inte helt skiljas från det som skall implementeras (Johansson, 2004), då de medverkande uttalar sig om implementeringen av just Föräldrakraft. Därför kan studien indirekt i viss mån uppfattas som en värdering av programmet. Frågor kring programmet och manualerna problematiseras i den analyserande delen av rapporten.

Metod och genomförande

Studien är en kvalitativ fallstudie (Merriam, 1994), där fenomenet implementering (av Föräldrakraft) studerades och projektorterna sågs som fyra olika fall med skiftande karaktär och förutsättningar. Fallstudien utmärks av att ett avgränsat fenomen studeras på djupet. Johansson (2004) använder sig av fallstudiemetodik i sin utvärdering av projektet *Barns behov i centrum (BBIC)*. Han menar att fallstudien är passande på så sätt att den både kan användas för att undersöka tidigare identifierade faktorer men också för att upptäcka nya, som visar sig genom att fenomenet kan belysas från olika håll och med olika datainsamlingstekniker. Johanssons motiv för att använda fallstudiemetodik stämmer väl överens med innevarande studie, där syftet var att få en bred, djup och nyanserad bild utifrån olika aktörers perspektiv av villkor för organisering och genomförande av Föräldrakraft. Kvalitativa metoder användes, vilket innebär att djup och förståelse söktes via personer, situationer och texter. Flera olika datainsamlingsmetoder utnyttjades för att möjliggöra en rik och varierad bild utifrån olika perspektiv; metoder som ger både närhet och distans till det som studeras.

Datainsamlingen fokuserade främst den första kursomgången under våren

2006 men planering och genomförande följdes även under den andra kursomgången hösten 2006 och datainsamlingen avslutades i januari 2007 i samband med planeringen inför den tredje kursomgången. De metoder som användes var:

- Dokumentstudier av kursmanualer, tillgänglig projektdokumentation såsom ansökningshandlingar, planerings- och utvärderingsdokument samt information via webbplatser och media
- Intervjuer, samtal och mailkontakter med projektledare, styr/ledningsgrupper och kursledarteam
- Deltagande observationer vid utbildningsdagar, planeringsträffar och kurstillfällen
- Enkäter med öppna frågor till samtliga kursledare efter den första kursomgången.

Data på organisations- och planeringsnivå insamlades genom fortlöpande kontakter med projektledarna, enskilt via mail eller telefon och i grupp genom deltagande i nätverksträffar. Informationen från projektledarna kompletterades genom deltagande vid något ledningsgruppsmöte på respektive ort.

Data på utförarnivå insamlades främst genom samtal, intervjuer och enkäter med kursledare enskilt och i grupp. En föräldrakraftsgrupp på respektive ort följdes mer ingående än övriga genom återkommande kontakter med kursledarteamet samt deltagande observationer vid ett kurstillfälle. Övriga grupper följdes indirekt via projektledarna och en kontaktperson från varje kursledarteam. Efter den första kursomgången skickades enkäter med öppna frågor ut till samtliga kursledare (bilaga 1). De teman som ingår i enkäten utkristalliserades genom fortlöpande analyser av data som samlats in under den första kursomgången. Informationen från enkäterna bygger på 21 inkomna svar. Då några kursledarteam valt att besvara frågorna gemensamt är informationen inte möjlig att kvantifiera, exempelvis gällande uppgifter om kursledarnas yrkestillhörighet. Enkäten innehåller många öppna frågor och svarens fyllighet varierar stort.

Den information som insamlades analyserades med kvalitativa analysmetoder. Det innebar en ständigt pågående analys under datainsamlingens gång, där redan insamlade data gav riktning åt fortsatt datainsamling. Ett exempel är att de teman som ingår i kursledarenkäten efter den första kursomgången vuxit fram genom analys av tidigare observationer, samtal och projektdokument. Förståelsen kring vad som framstår som centrala aspekter vid implementeringen fördjupades därmed efterhand och blev alltmer strukturerad och nyanserad. Efter att datainsamlingen avslutats lästes och strukturerades hela materialet och den slutliga analysen ledde fram till det resul-

tat som presenteras och diskuteras i rapporten.

I studiens syfte ingick som nämnts inte utvärdering av programmet i sig eller av föräldrarnas synpunkter. Projektledarnas sammanställning av föräldrarnas utvärdering efter genomgången kurs bidrog dock till förståelsen av frågor kring implementeringen och utgjorde därmed viktig kompletterande information under analysens gång.

Etiska ställningstaganden

Vid all forskning där människor är inblandade är det viktigt att beakta forskningsetiska aspekter och följa de regler som upprättats för att skydda enskilda och grupper (www.vr.se). En sådan regel är rätten att vara anonym. Vid intervjuer och enkäter kring känsliga ämnen med personer i en utsatt ställning är det särskilt viktigt att kunna garantera att det som sägs eller skrivs kommer att hanteras varsamt och att den skriftliga rapporteringen görs på ett sådant sätt att någon enskild person inte kan identifieras. Om misstänksamhet finns kring vad informationen ska användas till, påverkar det dessutom vilken information forskaren får. Dessa regler var inte möjliga att tillämpa fullt ut i denna studie, då uppdraget innebar att följa implementeringen på fyra namngivna orter i samverkan med projektledarna. Dessa är genom sina befattningar inom stadsdelen/kommunen möjliga att identifiera. Därför gavs de möjlighet att läsa och kommentera den beskrivande delen av resultatet i rapporten innan den blev offentlig. För att övriga aktörer inte ska kunna identifieras har noggranna överbåganden gjorts vid beskrivning och val av citat som återfinns i rapporten. I något fall har en utlämnande uppgift modifierats av etiska skäl.

Reflektioner kring studiens genomförande

Syften och frågeställningar i den genomförda studien var givna av uppdragsgivaren Länsstyrelsen i Västra Götaland. Det innebar att jag skulle följa implementeringsprocessen och särskilt studera ett antal frågeställningar som länsstyrelsen ville ha svar på. Jag skulle dessutom studera betydelsen av samarbete på olika nivåer. Målet var att samla erfarenheter som kan vara till gagn för andra stadsdelar och kommuner som planerar att genomföra liknande satsningar.

Studien är som nämnts en kvalitativ fallstudie av implementeringen av Föräldrakraft med fyra orter i Västra Götaland som fall. Mina erfarenheter från en tidigare studie med liknande syfte, av implementeringen av *Lokalt barnombud i Lerum* (Jakobsson, 2004), vägledde mig att välja fallstudien

som metod. Där fann jag också stöd i Johanssons (2004) uppfattning om fallstudiens användningsområde. Då jag även använt fallstudiemetodik i min avhandlingsstudie och där utförligt beskrivit metoden (Jakobsson, 2002) kände jag mig väl bekant med tillvägagångssättet och med de fördelar och risker en fallstudie medför.

En fördel var att jag kunde växla mellan närhet och distans – komma nära det fenomen jag studerade genom deltagande observationer och samtal och få överblick och distans genom enkäter och dokument. Mitt datamaterial blev därigenom omfattande och innehöll data av olika slag och på olika nivåer, från personliga reflektioner av enskilda personer till projektansökningar och officiella dokument. Detta var en tillgång men också en svårighet då det gällde att hitta ett sätt att strukturera data så att de blev hanterbara för analysen. Tillvägagångssättet att analysera under pågående datainsamling blev här en hjälp då centrala teman för implementeringen växte fram efterhand och kom att utgöra strukturerande enheter vid analysen. Det var också en fördel att jag lärde känna de medverkande, särskilt projektledargruppen och de kursledarteam jag följde på nära håll under den första kursomgången. Det innebar att jag fick förståelse för det jag såg och hörde. Samtidigt innebar det risk för att jag skulle bli så involverad i projektet att jag skulle förlora distansen och bli hemmablind. Hammersley och Atkinson (1995) kallar det för ”going native”. Vid några tillfällen upptäckte jag att jag var på väg att lämna min forskarroll och att jag tog alltför aktiv del i diskussionen vid nätverksträffar med projektledarna och vid kursledartäffar. Ett påpekande från min uppdragsgivare kring den svåra balansgången jag utsatte mig för, fick mig att dra mig tillbaka och vakta mer på min roll.

Forskarrollen innebar alltså en balansgång mellan närhet och distans och ett ständigt reflekterande som pendlade mellan tankar om att jag antingen riskerar att bli förespråkare för programmet eller motståndare till det. Om jag endast tar fram det som är positivt kan min studie medföra att fler kommuner satsar på Föräldrakraft men att de senare upptäcker att det egentligen finns många betänkligheter. Om jag däremot främst framför kritiska synpunkter kan risken bli att kommuner avstår från att satsa på Föräldrakraft och därmed missar en möjlighet till en bra föräldrautbildning. Ett sätt att hantera denna dubbelhet var att grunda beskrivningarna av implementeringen och programmet på de källor jag hade till förfogande, alltså redovisa det jag läst, sett och hört så neutralt som möjligt. Dessutom att försöka fånga verkligheten utifrån olika aktörers perspektiv och utifrån olika aspekter. För att fånga nyanserna är därför den beskrivande delen av resultatredovisningen relativt omfattande och detaljerad. I den analyserande och diskuterande delen försöker jag se kritiskt på det jag fått fram och föra en reflekterande diskus-

sion och anknyta till teorier och tidigare forskning.

Fokus vid datainsamlingen var villkor för genomförandet och inte programmet i sig men frågor och oklarheter kring programmet visade sig interagera med genomförandet, varför det var svårt att särskilja genomförandet från själva programmet. Här fick jag stöd vid ett seminarium vid FoU i Väst/GR och av Johansson (2004) som menar att implementeringen inte kan skiljas från det som ska implementeras. Mitt sätt att hantera interaktionen mellan programmet och själva implementeringen var att ta med fakta och uppfattningar om programmet i redovisningen och att försöka göra det på ett nyanserat sätt och med anknytning till implementeringen.

När man studerar något som är en del av ett större sammanhang är det viktigt att ha kunskap om hela sammanhanget. I den genomförda studien handlade det om stadsdelarnas/kommunernas övergripande organisation och organisationen av Föräldrakraft på nationell nivå. Jag lade ner mycket möda på att sätta mig in i orternas lokala organisation. En svårighet i detta sammanhang var att samma funktioner hade olika beteckningar i olika kommuner. Webbplatser och projektledare var här till stor hjälp. Jag upplevde det också svårt att få grepp om den övergripande organisationen kring Föräldrakraft nationellt, vad som ligger var och vem som ansvarar för vad, vem som har mandat för vad och så vidare. Vid ett möte med uppdragsgivarna bestämdes att jag skulle avgränsa studien till implementeringen lokalt och endast beskriva Föräldrakraft nationellt i generella termer.

Implementering av föräldrakraft – beskrivning

De fyra projektorter som ingår i denna studie var bland de första i Sverige att genomföra Föräldrakraft på egen hand. Under våren 2006 genomfördes tre kurser vardera i Linnéstaden och Bergsjön för 3-, 6- och 11-åringar, en för 11-åringar i Mark och en för 6-åringar i Orust, alltså sammanlagt nio kurser. I detta avsnitt beskrivs olika aspekter av initiering och genomförande av Föräldrakraft på de fyra projektorterna. Innehållet i beskrivningen utgörs av min samlade förståelse utifrån intervjuer, samtal, mailkontakter, enkäter, observationer vid möten och kurstillfällen samt skriftliga dokument. Först görs en kort beskrivning av den implementering på nationell nivå som föregår den lokala implementeringen.

Implementeringen på nationell nivå startade med utbildning av tjugo utbildare i Föräldrakraft. Alkoholkommittén vid Socialdepartementet och Mobilisering mot Narkotika finansierade utbildningen tillsammans med Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Dessa utbildare/piloter utbildar från och med hösten 2005 i sin tur Föräldrakraftsledare på olika ställen i Sverige i användandet av de två manualer som ingår i Föräldrakraft – en för yngre barn (3-11 år) och en för äldre barn och ungdomar (10-14 år). Utbildningen presenteras på en webbplats vid Örebro universitet (www.oru.se, sökord Föräldrakraft). Där erbjuds kurser av olika omfattning, från basutbildning under två dagar till fem poängs högskolekurs. Basutbildningen sträcker sig över två dagar per manualversion och ger tillgång till inloggningsuppgifter, manualer och handledning via nätplattform. För att utbilda sig till Föräldrakraftsledare krävs att man är pedagogiskt skicklig. Yrkesgrupper från förskola/skola och socialtjänst som kan vara aktuella är förskollärare, barnskötare, lärare, elevhälsans personal, fritidsledare, fältarbetare och socialsekreterare. En långsiktig tanke är att uppdraget kan ingå i den ordinarie tjänsten. Föräldra-

kraftsledarna på de fyra orter som ingår i denna studie var bland de första som utbildades i den andra omgången.

Örebro Universitet har (Kimber, personlig kommunikation, 2006-05-30) upphovsrätten till programmet och står som utgivare för manualerna. Man måste ha gått utbildningen till Föräldrakraftsledare för att få tillgång till manualerna. Manualerna, speciellt den för de yngre barnen, upplevdes av Föräldrakraftsledarna i de första kursomgångarna som ofärdiga. Manualerna har under projekttiden bearbetats flera gånger utifrån synpunkter från Föräldrakraftsledare från bland andra de fyra projektorterna i denna studie.

Projektorterna och organiseringen av Föräldrakraft

De fyra samverkande orterna som ingår i studien ligger alla i Västra Götalands län. Bergsjön och Linnéstaden är stadsdelar i Göteborgs Stad medan Mark och Orust är egna kommuner. I det följande beskrivs orterna samt hur projektet Föräldrakraft kommit till och organiserats med avseende på ledningsorganisation, ekonomi och genomförande. Generell information om orterna har hämtats på respektive orsts webbplats.

Bergsjön

Bergsjön är en stadsdel med drygt 14 500 invånare i nordöstra Göteborg. Sextio procent av invånarna har utländsk bakgrund. Mer än hundra olika nationaliteter representeras och femtio olika språk talas. De flesta invånare bor i hyreslägenheter men även bostadsrätter, radhus och villor finns. Utbildningsnivån är generellt låg och arbetslösheten är hög i stadsdelen. Sociala problem av olika slag är vanligt förekommande. Bergsjön kom till på 1960-talet men håller fortfarande på att byggas ut. Stadsdelen beskrivs som naturskön med grönområden, motionsspår och vandringsled utefter Lärjeåns dalgång (www.bergsjon.goteborg.se).

Initiativet till att starta Föräldrakraft kom från tjänstemän inom socialtjänsten och utgör en del i ett generellt uttalat behov att stärka föräldrar inom stadsdelen. Motivet till att man valde att satsa just på Föräldrakraft beskrivs av projektledningen vara, att det är en kort och enkel utbildning och att den inbegriper både barn och föräldrar. Projektledare är från början en enhetschef vid familjeenheten inom individ- och familjeomsorg. Projektets ledningsgrupp består av projektledaren, en rektor inom grundskolan och en förskolechef. Projektledningsgruppen erbjöd sammanlagt tjugo personer från socialtjänst och förskola/skola att utbilda sig till Föräldrakraftsledare. Inga regelbundna projektmöten inplanerades från början utan kursledarna kallades

till planerings- och utvärderingsmöten när det var aktuellt. De tre i ledningsgruppen skötte den övergripande planeringen och var kontaktpersoner till var sitt av de tre kursledarteamen i den första kursomgången våren 2006. Finansieringen utgjordes av en kombination av projektmedel från länsstyrelsen och medel från förvaltningarna för barn och Ungdom och individ- och familjeomsorg. Medel togs inte från de enskilda enheternas budget utan på övergripande verksamhetsnivå. Inför den andra kursomgången hösten 2006 överlämnade den tidigare projektledaren huvudansvaret för Föräldrakraft till chefen för Bergsjöresurser, en enhet vars uppgift är att arbeta med utförarverksamhet. Enligt planeringen ska Föräldrakraft läggas in i ordinarie verksamheter från år 2007. Inga ytterligare projektmedel söktes från länsstyrelsen efter den första medelstilldelningen.

Linnéstaden

Linnéstaden är en innerstadsdel i centrala Göteborg med drygt 30 000 invånare. I Linnéstaden finns ett rikt utbud av affärer, caféer, restauranger, kulturliv och grönområdena Slottsskogen, Botaniska trädgården och Änggårdssbergen. Stadsdelen är indelad i fem områden av olika karaktär vad gäller boende; från huvudsakligen flerbostadshus med främst bostadsrätter till dominans av villor och radhus. Utifrån sociala aspekter beskrivs stadsdelen som ganska homogen med färre barn och äldre än många andra stadsdelar. Invånarna beskrivs ha hög utbildningsnivå och hög medelinkomst. Relativt få är utländska medborgare och många är ensamstående föräldrar (www.linnestaden.goteborg.se).

I Linnéstaden har politikerna under en längre period ställt krav på att stöd ska erbjudas till föräldrar. Erbjudandet om att söka medel från länsstyrelsen uppmärksammades av enhetschefen för familjeenheten inom individ och familjeomsorgen, som beskriver att informationen om Föräldrakraft ”kom som ett svar på posten och öppnade en möjlighet att uppfylla politikernas önskan”. Tillsammans med folkhälsosamordnaren leder hon Föräldrakraft i Linnéstaden. De menar att det är viktigt med de två kompletterande perspektiven, då deras verksamhetsområden sammantaget berör många av stadsdelens invånare. Projektledarskapet ligger därmed både på chefsnivå och på samordnarnivå. Projektet styrs genom en tydlig organisationsstruktur med en styrgrupp bestående av verksamhetscheferna för förskola/skola och individ- och familjeomsorg, en projektledningsgrupp bestående av projektledarna samt en rektor från förskolan och en från skolan. Hela projektgruppen innefattar samtliga som gått utbildningen till Föräldrakraftsledare. Regelbundna planerings-, uppföljnings- och utvärderingsmöten med de olika grupperna var schemalagda från projektstarten och har genomförts. Tre kurs-

ledarteam var verksamma med var sin grupp under våren 2006. Projektledarna har varit de samma under hela projekttiden. Föräldrakraft var från början placerat inom förvaltningen för individ- och familjeomsorg men projektledarnas ambition var att det skulle föras över till förskola/skola och läggas in i den ordinarie verksamheten, vilket skedde inför våren 2007. Diskussioner kring en långsiktig finansiering av Föräldrakraft fördes av projektledningen. Medel från länsstyrelsen erhöles i en andra sökomgång för att ge möjligheter att ytterligare utveckla konceptet och anpassa manualerna efter aktuella behov. En del av den fortsatta planeringen var att utbilda ytterligare kursledare och att utöka kompetensen hos tidigare kursledare genom vidareutbildning.

Mark

Marks kommun ligger i Sjuhäradsbygden några mil söder om Borås och bildades 1971 genom sammanslagning av flera tidigare kommuner. Det är en typisk landsortskommun med cirka 34 000 invånare fördelade på ett flertal orter med centralorterna Kinna och Skene. Kommunen är därigenom geografiskt vidsträckt men med en strävan efter allsidig bostads- och arbetsmarknad på alla orterna med tillgång till service och en levande landsbygd. Mark har gamla anor med textilindustri och företag inom kommunen sysselsätter många men pendling till andra kommuner är också vanlig (www.mark.se).

Redan 1997 bildades en styrgrupp för samarbete mellan socialtjänst och förskola/skola. Denna har sedan dess kommit att utgöra en viktig samarbetsform i Marks kommun. Föräldrastöd utgjorde ett av de samverkansområden som planerades. Initiativtagare till och projektledare för Föräldrakraft i den inledande kursomgången var en enhetschef inom socialförvaltningen och projektet är organisatoriskt placerat inom denna förvaltning. Länsstyrelsens information ledde till att socialnämnden sökte och fick medel för att starta Föräldrakraft. Inför våren 2006 togs initiativ till föräldrastödskurser både från socialförvaltningen och från en föräldraförening. Föräldrakraft presenteras på Marks kommuns webbplats som ett av tre olika föräldraprojekt som planerades starta inom Marks kommun (hämtat 2006-02-16). Samplanering mellan de olika initiativtagarna medförde att man inte konkurrerade om samma målgrupp utan i stället kompletterade varandra. Ett uttryck för denna samplanering är en gemensam annons i "Markbladet", en lokal annons-tidning. Endast en av två planerade grupper inom Föräldrakraft startades i den första kursomgången på grund av för få anmälningar, varför ett kursledarteam fick stå över med löfte om att få vara kursledare i den andra kursomgången. Projektledaren ansvarade ensam för kontakterna med kursledarteamen men hade kontakter med förvaltningscheferna inom socialtjänst

och förskola/skola. Samtliga kursledare kallades till planerings- och utvärderingsträffar vid några tillfällen. Inför den andra kursomgången hösten 2006 överförs projektledarskapet till en nyinrättad skolsamverkansstjänst med uppdrag att vara samordnare mellan socialtjänst och förskola/skola. Samordnaren övertar successivt allt mer av projektledarskapet från enhetschefen. Detta innebär att projektledarskapet flyttas från chefsnivå till samordnarnivå. Ytterligare medel från länsstyrelsen erhöles i en andra sökombång.

Orust

Orust ligger på västkusten och är Sveriges tredje största ö. Kommunen Orust bildades 1971 efter en rad sammanslagningar av småkommuner. Liksom Mark är det en vidsträckt landsortskommun med småskalighet, levande landsbygd och god service i de många små tätorterna. Natur, turism och friluftsliv utgör ett dominerande inslag. Drygt 15 000 invånare bor i Orusts kommun. Arbetsmarknaden är varierad med huvudsakligen småföretag och många pendlar till arbeten i andra kommuner (www.orust.se).

Initiativtagare och projektledare för Föräldrakraft i Orusts kommun var den drogöforebyggande samordnaren. Orust lämnade in en mer generell ansökan än de övriga orterna då pengar söktes för att ge möjligheter att närmare undersöka vilka föräldrastödsprogram som finns och vilket som bäst passar föräldrar inom Orust. Medel erhöles under förutsättning att Orust satsade direkt på Föräldrakraft i samverkan med övriga projektkommuner. Då projektledarskapet inte ligger på chefsnivå utan på samordnarnivå har projektledaren inte mandat att besluta att viss personal ska anlitas som kursledare inom tjänsten. Det gällde därför att sälja in projektet på chefsnivå, vilket underlättades genom att förvaltningschefen för barn och utbildning blev projektansvarig. Startsträckan blev av nämnda orsaker längre och krogigare än för de tre andra orterna. En styrgrupp bildades i ett tidigt skede. Den består av drogöforebyggande samordnare, två specialpedagoger, en rektor och två enhetschefer inom individ- och familjeomsorgen. Föräldrakraft presenteras på kommunens webbplats, där också intresseanmälan kan lämnas (hämtad 2006-03-27). Den första kursombgangen genomfördes med en grupp våren 2006. Intresset från föräldrarna var dock stort och ett flertal familjer fick vänta till den andra kursombgangen hösten 2006. Samtliga kursledare kallades till planerings- och utvärderingsträffar vid några tillfällen. Organisationsrikt är Föräldrakraft på sikt tänkt att förläggas inom den planerade familjecentralen och kursledarskapet ska ingå i kursledarnas ordinarie tjänster. Ytterligare medel från länsstyrelsen erhöles i en andra sökombång.

Projektledarnas nätverk

På samtliga orter ligger projektledningsansvaret på tjänstemän som tagit initiativet till Föräldrakraft och åtagit sig ledningen som en extra arbetsupp- gift inom ramen för sina ordinarie tjänster. Tre av projektledarna innehar chefstjänster inom socialtjänsten, en är folkhälsosamordnare och en är drog- förebyggande samordnare. Linnéstaden har två samverkande projektledare. Att organisera och implementera en så omfattande satsning som Föräldrakraft innebär enligt projektledarna ett stort åtagande, särskilt på orter där flera kurser genomförs samtidigt. Flera av projektledarna säger efter första kursomgången att de nog inte riktigt förstått hur mycket tid och engagemang som skulle krävas. I två fall överförs därför projektledarskapet inför andra omgången successivt på tjänstemän som får det inlagt i sin tjänst.

Som nämnts uppmanade länsstyrelsen projektledarna i de fyra orterna att samverka i ett nätverk. Efter att länsstyrelsen sammanfört projektledarna träffas de ungefär en gång i månaden under våren 2006 för erfarenhetsutbyte, uppföljning och diskussion. Nätverket avvecklas under hösten efter ytterligare två möten. Projektledarna upplever i det inledande skedet nätverket som mycket betydelsefullt och ett stort stöd, då de är bland de första i landet att genomföra Föräldrakraft. En projektledare menar att det ”varit ovärderligt att ha några i samma situation att prata med”. Två samarbetsområden i inledningsskedet är kursledarutbildning och utvärderingsformulär till föräldrar. Kursledarutbildningen organiseras gemensamt. Det innebär att kursledarna från olika orter lär känna varandra och kan utbyta erfarenheter. Vidare konstruerar projektledarna ett delvis gemensamt utvärderingsformulär till föräldrarna.

De första nätverksmötena handlar mycket om organisation, planering och praktiska frågor inför genomförandet. Projektledarna beskriver och jämför förhållanden, diskuterar svårigheter och dilemman som uppstår och ger varandra stöd och råd. Ett tema som diskuteras är hur information till föräldrarna kan spridas på bästa sätt. Samtliga är överens om att det gått väldigt fort från beslut till genomförande och att marknadsföring och anmälningsförfarande inte hann tänkas igenom tillräckligt. Ett annat tema är projektledarens roll och skillnader beroende på var i den kommunala organisationen projektledaren har sin hemvist. Oklarheter kring Föräldrakraft på en nationell nivå och kring manualen tas återkommande upp vid projektledarträffarna. Bland annat handlar det om oklarheter kring om den nationella utvärdering, som det informerats om vid kursledarutbildningen, ska genomföras eller om de fyra orterna ska göra en egen utvärdering med föräldrarna. När kurserna kommit igång uppträcks efterhand oklarheter i manualen för de yngre barnen

och Föräldrakraftsledarna menar att de måste göra förändringar och anpassa materialet till den aktuella gruppen. ”Hur stora förändringar får man göra i en manual som enligt anvisningarna ska följas?” undrar ledarna. Vid flera tillfällen diskuterar projektledarna detta och hur man ska göra för att den tid som läggs på bearbetning inte ska bli personberoende och försvinna med den kursledare som gjort bearbetningen. Kontakter tas med programansvariga, som uppmanar projektledarna att skicka in synpunkter på manualerna efter första kursomgången som grund för ytterligare bearbetning. Vad gäller avvikelser från manualen ges informationen att det främst är i barnpasset man får ändra beroende på barnens ålder (Kimber, personlig kommunikation, 2006-05-30). Under senare delen av våren övergår samtalen i projektledarnas nätverk mer till att handla om planeringen inför den andra kursomgången hösten 2006 och förändringar utifrån gjorda erfarenheter under den första kursomgången.

I det inledande skedet beskriver projektledarna nätverket som väldigt viktigt för dem och mötena är välbesökta. Flera gånger inleder de med en gemensam lunch och därefter förs innerliga samtal under ett par timmar. Vid de sista mötena under våren har alla inte möjlighet att delta och det bokas inte in något möte efter sommaren. I augusti kallas projektledarna till länsstyrelsen för en lägesrapport kring den pågående studien. Vid detta möte deltar de två nya tjänstemän som under hösten ska ta över ledningen av Föräldrakraft på två av orterna. Den ursprungliga gruppen har därmed förändrats och behovet att träffas upplevs inte längre lika starkt. Nätverket har nu uppfyllt sitt syfte, att projektledarna skulle utbyta erfarenheter och vara ett stöd för varandra under inkörningsperioden. Det upplöses vid ett avslutande möte i slutet av november 2006.

Föräldrakraftsledarna

Fem Föräldrakraftsledare behövs per grupp och kursomgång; två till föräldrapassen och två till barn-/ungdomspassen samt en samordnare/reserv. Ledarna rekryteras främst från socialtjänst och förskola/skola. De representerar många olika yrkeskategorier såsom familjepedagog, familjebehandlare, behandlingsassistent, socialsekreterare, socialpedagog, skolkurator, förskollärare, resurspedagog, klasslärare, specialpedagog, fritidspedagog och barnskötare. Enligt enkätsvaren efter den första kursomgången är förskollärarna flest. De motiv som anges för att ställa upp som Föräldrakraftsledare kan indelas i tre kategorier: Egen yrkesutveckling och intresse, uppmaning av chef samt att kunna göra en insats.

Att ställa upp för egen yrkesutveckling och intresse innebär att man vill

göra något nytt, spännande, utmanande och förebyggande, få en annan inriktning i yrkeskarriären, utveckla sina kunskaper som lärare/socialpedagog och mötare av föräldrar och barn genom att få nya verktyg, få arbeta med nya åldersgrupper och föräldrar som behöver stöd eller för att kunna använda de nya kunskaperna i det ordinarie arbetet. I ett svar uttrycks en dröm om att få föreläsa. Endast ett svar anger att man ställt upp på uppmaning av chefen. Under kategorin att kunna göra en insats faller svaren att man ser behovet av föräldrautbildning och vikten av samarbete med föräldrar för barnets utveckling och trygghet, att man vill hjälpa barn och föräldrar till en bättre samvaro eller att man vill se om kursmaterialet är verksamt.

Uppdraget att vara kursledare inom Föräldrakraft ersätts med åtta till tio timmar per vecka under de veckor kursen pågår. Därutöver kommer tid för kursledarutbildning och gemensamma möten. Villkoren för genomförandet varierar mellan att det genomförs inom den ordinarie tjänsten, att vikarie sätts in för den tid man arbetar med Föräldrakraft och att arvode eller kompensation i tid ges för det antal timmar uppdraget förväntas ta. Här kan utläsas en tydlig skillnad mellan anställda inom socialtjänst och inom förskola/skola. Inom socialtjänsten uppger fler att uppdraget utförs inom den ordinarie tjänsten genom att man drar ner på andra arbetsuppgifter. En familjebehandlare kan till exempel dra ner på antalet familjeärenden under den tid kursen pågår. Inom förskola/skola upplevs det mer komplicerat då yrkesrollen ofta är sådan att vikarie behöver sättas in direkt, för att en klass inte ska stå utan lärare eller för att bemanningen i barngruppen inte ska bli för liten. I en del fall var det inte klart uttalat från ledningen att vikarie skulle sättas in och det kändes obehagligt och skapade dåligt samvete hos Föräldrakraftsledare. De upplevde att de svek sina arbetskamrater när de avvek från klassen/gruppen och dessa fick ta hand om allt med decimerad personal. Några utsattes också för uttalade gliringar och kommentarer som: ”Ska du vara ledig nu igen, när vi har så mycket att göra!”.

Utbildningen till certifierad Föräldrakraftsledare

Två olika utbildningar för blivande Föräldrakraftsledare genomfördes hösten 2005, först på barnversionen och sedan på ungdomsversionen. De sträckte sig över två dagar per manual och de flesta gick båda utbildningarna, alltså två gånger två dagar. Från respektive ort deltog cirka tjugo personer. Utbildningarna leddes av två nationella Föräldrakraftsutbildare per kursomgång. Före starten av föräldrautbildningarna våren 2006 träffades utbildningsgrup-

perna under en kickoff- och inspirationsdag. I utbildningen till certifierad föräldrakraftsutbildare ingår att man under pågående föräldrakurs blir filmad vid två tillfällen (tredje och sjätte kurstillfället). Filmerna skickas in till programansvariga för kommentarer. Tanken är att man utifrån kommentarerna från den första filmningen skall få tillfälle att utveckla sin ledarkompetens. Efter godkännandet av den andra filmningen utfärdas ett intyg på att man är certifierad Föräldrakraftsledare.

Den information Föräldrakraftsledarna anser sig ha fått före utbildningen om själva utbildningen och det åtagande ett deltagande skulle medföra varierar generellt mellan de olika orterna, liksom mellan yrkesgrupper och mellan enskilda individer. Sammantaget anser deltagarna från Linnéstaden och Orust att de var väl informerade såväl om utbildningen som om åtagandet att vara Föräldrakraftsledare. Flera personer uttrycker dock att de, trots att de visste att åtagandet skulle kräva stor arbetsinsats, inte förstod att det skulle innebära så mycket arbete som det faktiskt gjorde. Specifikt för Orust är att flera uttrycker att det efter utbildningsdagarna fanns möjlighet att tacka nej till att arbeta som Föräldrakraftsledare, om innehållet i Föräldrakraft inte stämde överens med egna värderingar och uppfattningar om lärande. Av enkätsvaren från Linnéstaden framgår att projektledningen i Linnéstaden i de flesta fall gett detaljerad information om programmet och planerna kring genomförandet av den första omgången av Föräldrakraft. I formulären från Bergsjön och Mark uttrycker Föräldrakraftsledare att de fått liten, ofullständig och i några fall sen information innan utbildningsdagarna. Några deltagare från Bergsjön uttrycker att de först under kursens gång riktigt förstod vad det rörde sig om och att de skulle utbilda sig till ledare för ett specifikt program – Föräldrakraft. Från Mark uttrycks att projektledningen informerat i stora drag om vad det handlade om. På samtliga orter avböjde enstaka personer som gått kursen att arbeta som kursledare av olika orsaker. Några kursledare angav att de ”inte ville ställa upp på konceptet Föräldrakraft”.

Sammantaget menar Föräldrakraftsledarna att de två olika tvådagarsutbildningarna och kickoff-dagen gett mycket information på kort tid samt att uppläggningsen av kursdagarna med en varvning av föreläsning och praktiska övningar varit bra. Dagarna upplevdes också som mycket komprimerade, lite som en säljarutbildning; snabbt, rappt och inga djupare svar på frågor som ställdes. Kickoff-dagen upplevdes som en riktig inspirationsdag med möjligheter att öva och få professionella kommentarer före starten av den första kursomgången. Någon menade dock att det kändes som oförberedd teater inför många åskådare och hade velat förbereda sig mer för att kunna få mer adekvat handledning. En önskan om mer handledning kring familjepassen uttrycktes också.

Utbildningen kring barnversionen av manualen upplevdes som mindre bra. Deltagarna i den första kursomgången hade inte tillgång till manualen, då den inte var riktigt klar och därmed inte upptryckt. De som deltog i den andra kursomgången fick visserligen manualen men den bestod av ”stora högar av osorterade papper”, vilket gjorde att såväl utbildare som deltagare hade svårt att få överblick över materialet. Utbildningen upplevdes därigenom som rörig och de två utbildarna framstod som ”dåligt förberedda, icke samspelade och luddiga i framförandet” skriver en deltagare. Konsekvensen var att flera deltagare menar att de haft svårt att hantera barnmanualen. En Föräldrakraftsledare drar slutsatsen att det inträffade visar på vikten av att ett projekt är ”väl genomtänkt innan det sjösätts” och en annan menar att ”projektet hade tjänat på om ytterligare några provomgångar genomförts och att materialet bearbetats ytterligare innan det spreds i Sverige”.

Borde ha fått den riktiga manualen från början, så man kunde följa med där under utbildningen, skriva kommentarer. Bra tempo på utbildningen men mer teori. Under utbildningen borde varje pass gås igenom, med syfte osv. Förutsättningarna för oss och de som arbetade i Eskilstuna är helt olika. Ledarna har och ska fortsätta att ha relationer till barn och föräldrar. (Föräldrakraftsledare)

Utbildningen kring ungdomsversionen av manualen däremot framställs som rakt igenom högklassig, fantastisk och krävande samtidigt. Utbildarna beskrevs som ”mycket kunniga, förberedda och samspelade”. De delade med sig av sina erfarenheter av att vara kursledare och deltagarna fick se och delta i hur passen som beskrivs i manualen skulle genomföras. Detta utgjorde ett stöd vid egna förberedelser under genomförandet av Föräldrakraft. Någon menade dock att det egna framförandet under utbildningen skapade stress och nervositet bland många kursdeltagare.

Kursledarteamens kontakter med programansvariga, direkt eller via den lokala projektledningen, varierar i närhet och intensitet. Ett kursledarteam uttrycker samfällt att de är mycket nöjda med den snabba, personliga återkoppling de fick på filmen från pass nummer tre. En kursledare skriver: ”När vi skulle certifieras fick vi skriftlig handledning. Det är alltid mycket utvecklande att få feedback på det man gör”. Handledningen på nätet utnyttjades också av detta team: ”Handledning på nätet har varit mycket bra och det gick snabbt att få svar på det man undrade”. Komplikationer i samband med filmningen uppstod i en grupp:

Ledningen missade filmningen av oss. Den blev av gången efter den ursprungliga planeringen. Filmen kom också bort så vi fick ingen feedback i första vändan. Filmen kom fram senare så vi fick feedback allde-

les på slutet. Genom detta strul fick vi ingen chans att förbättra oss till andra tillfället som väl var tänkt.

I ett annat fall var det inget ljud på filmen, vilket enligt kursledarna försvårade möjligheterna att få kommentarer. Flera uttryckte det positiva i att få respons på sin ledarroll och att det betytt mycket för utvecklingen av ledarrollen. De som gått utbildningen men inte fick möjlighet att arbeta som kursledare under våren 2006 kunde heller inte bli certifierade. Några kände besvikelse över detta och de blev lovade att få arbeta som kursledare i den följande kursomgången hösten därpå.

Den första kursomgången våren 2006

Under denna rubrik beskrivs planering, genomförande och erfarenheter från den första kursomgången våren 2006.

Information och inbjudan till föräldrar

På alla fyra projektorterna framställdes ett informationsblad med inbjudan och tillhörande anmälningsblankett. Informationsbladen var lite olika utformade men i samtliga fall gavs en kortfattad information om vad Föräldrakraft är och om hur utbildningen är upplagd. Det framställs som ett unikt erbjudande att barn och föräldrar får gå en kurs tillsammans kring teman som är viktiga för familjen. Åldersgrupper kursen vänder sig till, tid och plats framgår också, liksom vart man kan vända sig om man vill ha mer information.

I Bergsjön planerades en grupp per åldersgrupp (3, 6 och 11 år) med högst fjorton deltagande familjer per grupp. Personal inom förskola, skola, mödravårdscentral med flera verksamheter förväntades informera om Föräldrakraft, dela ut informationsfoldern med anmälningsblankett till barn och föräldrar samt samla in anmälningarna och skicka dem vidare till ansvarig handläggare. Projektledaren informerade ledningsgruppen som sedan skulle informera personalen inom de olika verksamheterna. Detta fungerade bra inom verksamheter för de två yngsta åldersgrupperna, särskilt i verksamheter där Föräldrakraftsledare arbetade. Fjorton familjer antogs till 3-årsgruppen och ytterligare ett antal erbjöds förtur till kommande kursomgång. Åtta familjer anmälde sig till 6-årsgruppen, varav fyra fullföljde kursen. Informationen inom skolan för 11-årsgruppen däremot nådde inte i tillräcklig grad fram till aktuella familjer och kursen för 11-åringar fick ställas in. Vid senare efterforskningar framkom att informationsvägarna varit oklara. I något fall hade, enligt kursledarteamet, formulär blivit liggande på rektors skrivbord och i andra hade lärare som skulle dela ut formulären inte fått information

om vad Föräldrakraft är. Det uppstod också oklarheter kring vem som skulle ta emot anmälningarna. Det telefonnummer som stod angivet på anmälningstalongen går till stadsdelskontorets växel, där telefonisten inte fått information om vem som kunde svara på frågor om Föräldrakraft. Att det är svårt att få ut information i Bergsjön och att det tar tid var inget nytt för de ansvariga. ”Bergsjön är Bergsjön och information från mun till mun fungerar inte” menar en ledare. Stor enighet rådde bland Föräldrakraftsledarna om att det inför kommande kursomgång är viktigt att vara ute i god tid och informera all personal som arbetar med barn och ungdomar inom stadsdelen om Föräldrakraft så att de kan informera vidare till föräldrar. Vidare att föräldrar får information på föräldramöten i början av terminen. En speciell problematik i den mångkulturella stadsdelen Bergsjön är att information behöver översättas till flera språk och att tolk vid behov bör erbjudas under kurstillfällena. På anmälningstalongen finns möjlighet att ange tolkbehov. Ingen familj anmälde behov av tolk i den första kursomgången.

I Linnéstaden planerades också en grupp per åldersgrupp (3, 6 och 11 år) med maximalt tio familjer i den yngsta åldersgruppen och tolv i de två övriga. De aktuella målgrupperna bestod av cirka två hundra barn per årskull. Två tusen formulär med information, anmälningstalong och uppgift om vart anmälan skall skickas trycktes upp och lämnades till förskolor, föräldrakoooperativ, grundskolor och friskolor. Personalen där delade i sin tur ut formulären till barn och föräldrar. Information fanns också i nyhetsbrev på stadsdelens webbplats. Femtiotre anmälningar kom in och då alla inte kunde beredas plats gjordes en uttagning via lottning. Av åtta anmälda familjer i 11-årsgruppen kom fyra till kursstart och fullföljde utbildningen. En konsekvens av det låga antalet var, enligt kursledarteamet, att det var svårt att genomföra vissa övningar. Efter avslutad kurs uttrycker ledarna att det varit för kort förberedelsestid och att man hade behövt gå ut tidigare, med mer och bredare information om Föräldrakraft till skolpersonal och till föräldrar på föräldramöten. Grupperna för de yngre åldersgrupperna blev fullbesatta och kursledarna anser generellt att informationsspridningen via personal på förskolorna fungerat bra. Både projektledning och ledare tar upp brister i anmälningsblankettens utformning, då varken barnets namn och kön, syskons ålder, namn och kön eller bindande anmälan för om familjen ville äta skall anges. Det medförde svårigheter vid planeringen. Inte heller ombads antagna familjer att snabbt lämna återbud om de inte kunde delta i utbildningen, så att reserver kunde kallas in. Dessa erfarenheter togs upp på kursledarträffar och togs i beaktande inför den andra kursomgången.

I Mark vände sig kursen enbart till 11-åringar i den första omgången. Planerna var att starta en grupp i vardera av två skoldistrikt inom den vid-

sträckta kommunen. Två Föräldrakraftsledare som inte skulle hålla i någon kurs ansvarade för marknadsföringen och informerade skolpersonalen i aktuella skolor om Föräldrakraft. Lärarna i år 5 och 6 informerade i sin tur i sina klasser och delade ut inbjudan till alla elever. Intresserade föräldrar kunde kontakta de två ledarna för att få mer information. Föräldrakraft presenterades också med annons och reportage i den lokala annonstidningen Markbladet, liksom på kommunens webbplats. Sex anmälningar inkom från respektive ställe men efter några avhopp bestämdes att endast en grupp skulle starta. Fem familjer startade utbildningen och fyra fullföljde. Liksom i Linnéstadens 11-årsgrupp upplevde kursledarna det svårt att få dynamik i gruppen och att vissa lekar var svåra att genomföra på grund av att det var så få deltagare. Erfarenheter som uttrycktes bland ledarna efter avslutad kurs var att det funnits väldigt lite tid för marknadsföring samt att man borde gå ut vidare och inte bara till två skoldistrikt, för att få fler deltagare.

Orust planerade för en kurs för föräldrar med 6-åringar. Projektledaren ansvarade för information och anmälningsprocedur. Information och anmälningsblankett skickades brevlades till samtliga hushåll med barn födda år 2000 (148 familjer). Förskolepersonalen informerades på arbetslagsträffar för att de skulle kunna inspirera föräldrar att anmäla sig. Dessutom pratade de som gått ledarutbildningen mycket om Föräldrakraft på sina respektive arbetsplatser och några skrev om det i informationsblad till föräldrar. Föräldrakraft generellt och planeringen för Orust presenteras också på kommunens webbplats. Där fanns också blankett för intresseanmälan inför hösten 2006 samt en uppmaning att kontakta projektledaren för frågor och ytterligare information. Tidningsartiklar samt ett inslag i TV via Västnytt spred ytterligare information kring programmet. Tio anmälningar till vårens kurs samt tjugofem intresseanmälningar till den kommande höstomgången inkom. Åtta familjer startade och fullföljde utbildningen. De som lämnat intresseanmälan erbjöds förtur till den kommande kursomgången.

Förberedelser och praktiska arrangemang

Under utbildningen till föräldrakraftsledare hade utbildarna påpekat för de blivande kursledarna att de endast skulle koncentrera sig på förberedelser av innehållet i kurstillfällena. De skulle inte behöva bekymra sig om praktiska frågor kring materialanskaffning, lokaler, mat och barnpassning. I realiteten var det omöjligt att hålla fast vid detta, då det inom projektorterna inte fanns någon given instans som tog hand om allt det praktiska. Kursledarna blev i de flesta fall delaktiga i ett gemensamt ansvar för att hela arrangemanget skulle fungera på ett smidigt sätt. Ett kursledarteam påpekar nödvändigheten av att någon har ansvar för det praktiska.

Det *måste* finnas en samordnare till nästa kursomgång som kan hålla i praktiska saker till exempel detta med kontakten med köket och material som behöver lånas till kurserna från fritids eller förskolan.

Förberedelser inför kurstillfällena

Samtliga kursledarteam framhåller att samarbetet inom teamet fungerat bra men att förberedelserna inför kurstillfällena tagit mer tid än de trott från början och i vissa fall mer tid än som funnits till förfogande. Kursledarna anger som bidragande orsak till att förberedelserna varit så tidskrävande att barnmanualen var rörig och inte tillräckligt anpassad till åldersgruppen. Ett kursledarteam skriver:

Strukturen och upplägget i manualen är svårorienterade. Vi kommer att kopiera och ändra på registret för att lättare hitta och planera i våra egna pärmar. Vi valde att ha samma färg på de kopierade papprena till barnpasset och föräldrapasset samt att varje kurstillfälle har en egen färg, mer lättorienterat för familjerna tror vi.

För båda manualerna anger kursledare att innehållet inte är tillräckligt anpassat till svenska förhållanden och dessutom behöver anpassas till den aktuella barn- och föräldragruppens erfarenhetsvärld. Det gäller exempelvis innehållet i vissa rollspel. Flera team fann det också problematiskt att hitta gemensam tid för planering. I några fall handlade det om svårigheter att sätta in vikarie när kursledaren behövde avvika för planering. Det löstes genom att teamet träffades på kvällstid eller att det gjordes en tydligare uppdelning av arbetsuppgifterna, så att var och en kunde förbereda sig enskilt. Hela teamet träffades sedan någon timma innan kurstillfället för samplanering. En annan lösning var att de par som ansvarade för barn-/ungdoms- respektive föräldrapass planerade tillsammans och att paren tog hand om familjepasset var sin gång.

Vi har valt att dela upp familjepassen mellan ledarna på följande sätt: Ansvariga för föräldrapasset planerar och håller i familjepasset en gång och ansvariga för barnpasset planerar och håller i det nästa gång, vi varvar helt enkelt av praktiska skäl, svårt att organisera detta annars mellan sex olika ledare. Vi träffas två och en halv timma innan varje kurstillfälle och då delger vi varandra vad som är planerat.

Problemen att hitta gemensamma tider upplevdes i något fall så stora att kursledare övervägde att hoppa av uppdraget. Det kunde också handla om olika ambitionsnivå mellan kursledarna i teamet vad gäller den gemensamma planeringen. Ett team lyckades efter diskussion med projektledningen komma fram till en gemensam strategi som fungerade. En kursledare skriver i enkäten:

Medarbetarna var inte helt nöjda med mötestiderna, då det påverkade verksamheten och övriga kursledare tyckte vi borde vika mer och bättre tider till kursmöten. Fram till mitten av kursen var det så krävande att jag funderade på att hoppa av. Sedan tog vi ett snack och det blev bättre men jag tycker att det är viktigt att man tänker på sådana svårigheter inför kommande omgångar. I övrigt fungerade det bra när vi väl hade möten.

Projektledningen i Linnéstaden sammanfattar efter utvärdering med kursledarna:

Föräldrakraft bör ingå i tjänsten och tidpunkten för planering ska vara fastställd. Viss planering ska vara gemensam, vissa arbetsuppgifter kan fördelas – tidsåtgång cirka åtta timmar inklusive kurstiden. Gruppledarna var ej lediga samma dag, hade kvällsmöten, blev trötta och delvis ej effektiva. Den totala planeringstiden räckte inte, alla använde mer tid än det som ingick i projektet (max 70 timmar mer). Missat en del i sitt vardagliga arbete, dåligt samvete inför arbetskamrater.

Materialanskaffning

I Linnéstaden samordnades beställning av material mellan de tre olika grupperna. De olika kursledarteamen inventerade vad de behövde för material till de olika kurstillfällena och lämnade en lista till en beställningsansvarig inom ledningsgruppen, som införskaffade det som stod på listan och distribuerade det till respektive team. Kursledarnas kommentarer efter genomförd kurs var att det sköttes bra men att det ändå var tidskrävande att bestämma och förklara vad som behövde införskaffas. På övriga orter ansvarade kursledarteamen själva för såväl behovsinventering som beställning och det beskrivs ha fungerat väl. En kursledare i Bergsjön skriver:

Från början var det tänkt att en samordnare skulle sköta beställningarna men vi tog på oss uppgiften och tycker nu i efterhand att det var bättre med någon som har kunskap om gruppen och som är inläst på materialet och vet vad gruppen behöver. Det tar mycket extra tid att beställa material.

Förutom att det upplevdes tidsödande att inventera och beställa material så angav kursledare att det var mycket arbete med att sortera papper i manualen i en lämplig ordning, kopiera arbetsblad till barn och föräldrar och att tillverka olika slag av material som skulle användas under kurstillfällena. Några kursledarteam uppgav att det först varit svårt att hitta lämpligt utrymme att förvara materialet mellan kurstillfällena men att det ordnat sig.

Lokaler

I Bergsjön och Linnéstaden genomfördes kursen i skollokaler med tillhörande fritidslokaler. Kursledarna på båda orterna var odelat positiva till detta

och menade att det fungerat mycket bra. 11-årsgruppen i Mark höll till i den skola där samtliga elever i gruppen hade sin skolgång. Det rådde delade meningar mellan kursledarna om huruvida detta var bra. En kommentar var:

Personligen har jag inte tyckt om att vara i skolan, för det är ingen inbjudande miljö. Inte roligt för ungdomarna som vistas i skolmiljö en hel dag att komma tillbaka dit på kvällen igen.

I Orust genomfördes kursen i den förskola, där två av kursledarna arbetar. Kursledarna tyckte det var bra med tanke på leksaker och material som fanns till förfogande bland annat för syskonpassningen. En nackdel var att det var små rum och att det var dålig ventilation i några rum. Vid måltiden fick deltagarna fördela sig i två olika rum för att få plats.

Måltider

Mat är ett ofta diskuterat tema inom förskola och skola, så också inom projektet Föräldrakraft. Kulturella, ideologiska och medicinska frågor aktualiseras när en matsedel som förväntas passa alla deltagande familjer ska bestämmas. I det mångkulturella Bergsjön serverades vegetarisk mat från skolbespisningen för att den skulle passa de flesta. I Linnéstaden beställdes maten från en cateringfirma. Då familjerna inte avkrävdes obligatorisk anmälan eller avanmälan till måltiderna varierade antalet matgäster kraftigt mellan olika kurstillfällen, vilket försvårade planeringen. I Mark och Orust lagades maten av skolmåltidspersonal och den värmdes och serverades av barnpassarna. I Mark fungerade detta arrangemang smidigt medan kursledarna i Orust upplevde samarbetet som problematiskt genom att de ofta fick stå till svars för att det innebar extraarbete och besvär för skolmåltidspersonalen. Kursledarteamet skriver:

Vi tycker att organisationen kring måltiden inte har varit smärtfri. Personalen som fått direktiv från sin kostchef är inte positiva, svarar oss att ”detta har inte vi bett om att få göra, hur ska vi hinna detta, vi vet inte hur många vi skall laga mat till. Vi har sagt till om den speciella kosten som skall ner från skolan och den har inte kommit och nu går jag hem”.

Syskonpassning

Många föräldrar angav att barnpassning och mat var en förutsättning för att de skulle kunna delta. Antalet syskon som deltog i barnpassningen varierade dock mellan de olika orterna och på samma ort från gång till gång. Flest syskon deltog vid de första kurstillfällena. Barnpassningen organiserades på olika sätt. Vanligt var att de kursledare som var reserver/samordnare, en-

samma eller tillsammans med några ungdomar som anställts för uppgiften, ansvarade för mat och barnpassning. Helt naturligt var antalet syskon minst i 11-årsgrupperna. I Mark skötte barnpassningen helt av två samordnare och i Bergsjön av personal från öppna förskolan. I Linnéstaden och Orust skötte samordnare och anställda ungdomar barnpassningen med bistånd från de Föräldrakraftsledare som också fungerade som reserver. Det förekom att de minsta barnen inte ville vara kvar i barnpassningen utan fick sitta med i föräldragruppen eller att en förälder fick lämna gruppen för att ta hand om sitt barn. Kurledarteamet i Orust beskriver barnpassningen vid första kurs-tillfället enligt följande:

Barnen tydde sig till barnpassarna, de två yngsta 1 och 2 år blev lite ledsna. Vi hade bestämt innan att om något barn blir ledset och är otröstligt så hämtar vi föräldern. Föräldern fick då gå ur föräldragruppen och till barnet så att föräldrapasset kunde fortsätta. Detta fungerade jättebra. Det är 9-10 syskon med, en 1-åring, en 2-åring, två 3-åringar, två 4-åringar, en femåring, en 8-åring och en 9-åring. Blöjbyten och saker till detta var inte förberett, barnpassarna fick gå runt på avdelningen och leta. Det är två elever från barn- och fritidsprogrammet som arbetar varje gång. Denna gång hade vi även hjälp från X (projektledare), Y (ersättare i föräldrapasset) och Z (ersättare i barnpasset). De var med i stort sett hela tiden med barnpassningen och det behövdes. De små kräver nästan en vuxen var.

Vid det påföljande kurstillfället var det endast två syskon med, varav det ena ville vara med sin mamma. Då räckte det med de anställda barnpassarna.

Genomförandet av kurstillfällena

Som nämnts är kurstillfällena upplagda så att barn och föräldrar den första timman arbetar var för sig i barn-/ungdomspasset respektive föräldrapasset. Därefter samlas alla i familjepasset under ytterligare en timma. Tiden på dagen var en utmaning, speciellt för de yngre barnen och deras föräldrar. Kursen var förlagd efter arbetstid, när många barn och föräldrar var trötta efter en lång dag i förskolan/skolan och på arbetet. Därför ställdes stora krav på att innehållet och kursledarna förmådde engagera de deltagande familjerna att genomföra kursen. Då en grundtanke med ett manualbaserat program är att manualen ska följas blir synpunkter på genomförandet nära förknippade med uppfattningar om manualens anpassning till den aktuella gruppen barn och föräldrar.

Barnpassen/ungdomspassen

Barnmanualen är avsedd för familjer med barn mellan 3 och 11 år och den

används i 3- och 6-årsgrupperna. Det är lätt att inse att treåringar och elva-åringar inte kan utföra samma aktiviteter. Därför kunde manualen inte helt följas, speciellt inte i barnpassen för treåringarna. Ungdomsmanualen som är avsedd för familjer med barn mellan 10 och 14 år används i 11-årsgrupperna och den uppfattades som mer åldersadekvat. Inga tydliga skillnader i uppfattningar kring barnpassen/ungdomspassen framstår mellan de olika orterna, däremot mellan de olika åldersgrupperna.

3-årsgrupper fanns i Bergsjön och Linnéstaden. Att anpassa innehållet i barnmanualen till en stor grupp treåringar anger kursledarna som den största utmaningen inom föräldrakraftssatsningen. Det fördes diskussioner vid kursledarträffar om att barnen var för små, att det var för många övningar i manualen och att det krävdes omfattande omarbetningar och vid flera tillfällen helt annat innehåll och andra lekar. Utmaningen var att ändå få fram det budskap som var tänkt enligt manualen. En kursledare säger: ”Vi tar grunden i barnpasset och gör om det så det passar våra barn”. Kursledare som var förskollärare sågs som en stor tillgång och förskolläraryrkgrund ansågs av några som en absolut förutsättning för att klara av att anpassa innehållet till 3-åringars nivå. Det ifrågasattes varför de små barnen skulle delta i en kurs där man förväntades följa en manual, när innehållet inte var anpassat till åldersgruppen. Frågan ställdes till programansvarig vid kickoff-dagen. Svaret blev att det var tillåtet att göra avsteg från manualen för 3-åringarna. Man fick helt enkelt hitta på lekar och läsa sagor menade hon. De flesta kursledare försökte ändå att på olika sätt få fram det budskap som de olika kurstillfällena behandlade. En kursledare uttryckte att ”barnen måste ju också få känna att de går en kurs och att det inte bara blir barnpassning”. Den sena tidpunkten på dagen gjorde att många barn var trötta och tankar om att kursen kunde förläggas till lördagar eller vända sig till en förskoleavdelning så att barnpasset kunde genomföras på dagtid väcktes. Vidare menade några kursledare att det inte borde tas in barn som ännu inte fyllt 3 år, då de yngsta haft svårt att delta fullt ut. Ytterligare försvårande faktorer vid genomförandet av barnpassen som angavs, var barngruppens storlek, språket i manualen och separationsprocessen från föräldrarna.

6-årsgrupper fanns i Bergsjön, Linnéstaden och Orust. Även för kursledarna i denna åldersgrupp var det en utmaning att hitta rätt nivå, då materialet bitvis upplevdes som mycket teoretiskt. Kursledarna saknade flexibilitet i manualen och alternativa förslag utifrån gruppens ålder. Ibland fick de utesluta övningar då barnen blev trötta och ville leka fritt. Ett kursledarteam kommenterar efter det sjunde kurstillfället:

Barnen börjar bli otåliga och varma i kläderna. Det blev mycket tillsägelser och vi fick inviga timeout-stolen detta pass. Vi frågade barnen

om de hade suttit på timeout-stolen hemma och det hade kanske 5 av 8 barn fått prova på. Ingen av dem tyckte att det var något positivt. Bra! Vi fick påminna barnen om våra gemensamma regler hela tiden.

Barnen uppskattade mest när innehållet framfördes via rollspel, dockteater och handdockor som återkom vid flera tillfällen. I citat från kursledare framhålls att det är viktigt

att tänka igenom vilka situationer som kan uppstå och diskutera igenom vad vi ska göra då, vad man kan göra om barn till exempel inte vill vara i rummet, förklara med ritsaga, tydliga regler som går igenom och tillämpas.

Kursledarna reflekterade kring manualen och för att göra innehållet till sitt eget ställde de sig frågor som:

Vad menas med det här? Vad är budskapet? Hur gör vi konkret så barnen förstår? Använder barnen det här ordet? Ska man ta upp om narkotika med sexåringar? Hur länge orkar de lyssna? Kan man göra rörelser till?

Kursen bygger på att barn och föräldrar arbetar hemma mellan kurstillfällena men innehållet upplevdes ibland som väl skolfixerat. Många barn i förskolan har ingen tidigare erfarenhet av hemläxor. Samtidigt beskrevs en del barn som ”mycket stolta över att de gick på kurs” och hade med sig pärnarna de fått. De påminde sina föräldrar om att de skulle göra hemuppgifterna enligt kursledarna.

11-årsgrupperna i Mark och Linnéstaden innehöll så få ungdomar att kursledarna tyckte det var svårt att genomföra vissa lekar och övningar. Kursledarna anser att innehåll och övningar passar bra för åldersgruppen men manualen fick anpassas för att de var så få och kursledarna fick ibland agera deltagare. En kursledare skriver:

Själva manualen, övningarna och aktiviteterna är jättebra men det var för få barn, allt från en till fem, men det kändes som om det var för lite. Det fungerade ändå bra men vi fick improvisera och lägga om lite av programmet när det oftast var bara två barn med.

Kursledarna diskuterade ibland om vissa övningar och lekar var för barnsliga för 11-åringar; ”det är känsligt när det blir för barnsligt i 11-årsåldern”. Ungdomarnas reaktioner tydde dock inte på att de upplevde det barnsligt när de väl var med men några ville inte berätta för kamrater att de var med i kursen.

Sammantaget gäller oavsett åldersgrupp att kursledarna ser bra samarbete och flexibilitet att kunna hantera uppkomna situationer som viktiga

förutsättningar för att barn/undomspassen ska fungera väl. Ett exempel är när det upptäcktes att det fanns barn i behov av särskilt stöd i gruppen. Då kursledarna inte fått information om det i förväg sattes en extra ledare in för att det aktuella barnet skulle kunna delta utifrån sina förutsättningar. Kursledarna såg det som viktigt att en familj med många misslyckanden bakom sig inte skulle behöva misslyckas i Föräldrakraft, som är en kurs som är tänkt att förbättra relationerna i familjen.

Föräldrapassen

Föräldrapassen beskrivs ha fungerat väl i samtliga grupper. Föräldragrupperna skilde sig mer mellan de olika orterna än mellan barnens åldrar enligt kursledarnas beskrivning. Jämförelser mellan beskrivningarna visar på störst skillnader mellan föräldragrupperna i Bergsjön och Linnéstaden. I Bergsjön menade kursledare att det är viktigt hur innehållet kommuniceras språkligt, vad gäller begreppsanvändning, tydlighet och enkelhet. Erbjudande om tolk-hjälp hade gått ut men inte önskats av något föräldrapar i första kursomgången. I något fall översatte föräldrarna sinsemellan. En kursledare anser att innehållet inte förmådde möta föräldrarnas kunskapsbehov.

En del av materialet var för svårt, låg på fel nivå. Vi saknade en del elementära kunskaper som handlar om omsorg och barns fysiska och psykiska behov.

I Linnéstaden kände flera kursledare behov av en starkare förankring i de teorier som ligger till grund för Föräldrakraft. De upplevde ibland svårigheter att svara på föräldrarnas teoretiska frågor om innehållet i manualen och syftet med olika övningar. Det gäller exempelvis tankarna bakom begrepp som förstärka, ignorera och timeout, som kursledarna menar att de inte riktigt kunde förklara. Begreppen kändes dessutom främmande såväl språkligt som till sin innebörd. Två dagars utbildning sågs inte som tillräckligt utan en vidareutbildning önskades. Samarbetet i kursledarteamet angavs som orsak till att det ändå fungerade bra.

Familjepassen

Kursledarna i 3-årsgrupperna upplevde att barnen var trötta och inte riktigt orkade under familjepasset. Det var nästan läggdags för många och de hade varit skilda från sina föräldrar under barnpasset. Anteckningar från ett observationstillfälle visar att föräldrar blev okoncentrerade och inte kunde lyssna aktivt vid teoretiska genomgångar när deras barn sprang omkring eller sökte deras uppmärksamhet. Familjepasset framstod vid det observerade kurstillfället i en förskolelokal med många barn och mycket roliga leksaker som

ganska rörligt. Kursledarna försökte följa det som stod i manualen och tala med föräldrarna medan barnen lekte fritt. Kursledarna upplevde det dock inte på samma sätt som observatören utan istället att det var ett ovanligt lugnt och samlat pass.

Kursledarna i 6-årsgrupperna upplevde också att barnen var trötta och inte orkade sitta stilla, när det enligt manualens anvisningar blev långa stunder med teori. ”Vissa pass var det så lite tid till familjeaktivitet och så mycket teori att det inte kändes som ett familjepass”. Kursledare från alla orterna anser att det fungerade bra när det var lekar, rollspel och samspelsövningar som hela familjen deltog i men ”sexåringarna orkade inte sitta och lyssna efter ett intensivt barnpass”. Orust löste detta genom att föräldrapasset ibland förlängdes och den teoretiska informationen togs där och i förenklad version i barnpasset. Kursledarna skriver om det andra kurstillfället.

Det var ett roligt familjepass med fler övningar till hela familjen. Vi tog den informationen som låg i familjepasset i föräldrapasset istället, för att barnen inte skulle sitta stilla länge och vänta, fungerade bra. Vi styrde mer denna gång hur det skulle vara i familjepasset när vi samlades allihopa, alla skulle sitta ner och nästa gång kommer vi att sjunga en hej-då sång så att slutet blir tydligare.

Viss omarbetning av innehållet i familjepassen gjordes och extra rollspel och lekar lades in. Några kursledare tyckte att det i början kändes påträngande att gå runt och kommentera, korrigera och uppmuntra föräldrarna när de gjorde övningar med sina barn men att denna känsla försvann efter hand. Trots de negativa aspekter som nämnts ovan visar familjernas respons att familjepassen var mycket uppskattade. Ett kursledarteam beskriver hur kärnan i kursens budskap sammanfattades vid det sista familjepasset.

Sista timman som var familjepass lade vi upp så att vi poängterade hur viktigt det är att föräldrarna bekräftar sina barn och ger dem beröm/stärker deras positiva sidor först och främst. Detta visade vi konkret med triangeln som finns med i manualen. Att vara konsekvent, göra upp regler och att ha familjemöten med mera är nästa steg. Att ge barnen timeout och straff är den allra minsta delen i triangeln.

Kursledarna i 11-årsgrupperna upplevde att innehållet föll på plats i familjepassen och förklarade det som skett i ungdoms- och föräldrapassen. En kursledare skriver:

Familjepasset var pricken över i:et på kurstillfället ... ofta roliga övningar som krävde samarbete men framför allt lyhördhet och medverkan av alla familjemedlemmar. Jag upplevde övningarna som familjestärkande och väldigt bra.

Då alla kursledarna medverkade fick det låga antalet familjer i grupperna till följd att det ibland nästan var fler ledare än deltagare. Det medförde att några ledare upplevde det svårt att hitta sina roller.

Dilemman och problem under kursens gång

I enkäten ombads kursledarna beskriva dilemman och problem som uppstått under kursens gång. De områden som nämns anknyter till manualen, antalet deltagande familjer, praktiska arrangemang och själva genomförandet.

Framför allt är det barnmanualen som användes för 3- och 6-årsgrupperna som upplevdes svår att förstå och följa vid vissa tillfällen. Det handlar dels om att struktur och innehåll inte känns färdigbearbetade, vilket innebär att det är svårt att orientera sig och att det fattas information. Det handlar också om att kursledare har svårt att förstå vad som menas och att innehåll och begrepp känns främmande. En kursledare beskriver den frustration hon upplevde:

Ibland förstod jag inte vad som menades. Skulle jag välja bort det avsnittet? För det mesta läste jag innantill och hoppades att föräldrarna skulle förstå bättre. Då kunde jag se att de inte heller förstod och då blev det problem!!!! Det har tagit mycket tid och kraft. Mitt ordinarie jobb skulle också skötas.

En annan kursledare skriver att ”mycket tid gick åt till funderingar över manualens upplägg. Ibland fick vi göra om exemplen så de blev mer åldersanpassade. Det står alltid skolexempel, barnen har till exempel inga läxor i förskolan”. Den erbjudna handledningen på Föräldrakrafts webbplats utnyttjades i liten grad, då det i början var problem med inloggningen och ”sedan inte blev av”.

Antalet deltagande familjer upplevdes i en del grupper som problematiskt. I 11-årsgrupperna och i en 6-årsgrupp var det för få deltagare för att programmet skulle kunna genomföras på det sätt som var tänkt. En kursledare uttrycker att ”eftersom det var för få familjer som anmält sig till kursen var det väldigt sårbart vid bortfall eller frånvaro och det var svårt att genomföra ungdomspassen på grund av detta”. I Bergsjöns 3-årsgrupp var det däremot för många deltagare i början: ”Vi hade så många familjer så det kändes svårt att motivera familjer som hoppade av tidigt, eftersom man såg att det skulle fungera bättre med något färre familjer”. Det hände i några fall att föräldrar flera gånger kom till kursen utan sina barn och det diskuterades om detta skulle accepteras då det var en kurs för både barn och föräldrar. ”Där tror jag att man ska vara tydligare i kommande omgångar” skriver en kursledare. I några fall var det också svårt att få föräldrar att höra av sig när de hade förhinder.

Praktiska arrangemang som upplevdes som problematiska handlade främst om planering av måltiden på grund av allergier och ideologiska, kulturella och religiösa skillnader i matvanor mellan olika familjer. Planeringen försvårades också av att antalet personer som deltog i måltiden varierade stort mellan olika kurstillfällen. Från flera håll uttrycktes behovet av en samordnare som ”kunde ta hand om sjukanmälningar från föräldrar och kolla upp med maten inför varje gång”. Som nämnts tidigare var det också svårigheter för några kursledarteam att hitta gemensam planeringstid.

När det gäller själva genomförandet av kurstillfällena så uttrycker flera kursledare att det var svårt att hålla tiden och att de fick korta av och utesluta övningar för att kunna sluta i tid. Några kände oro för att någon kursledare skulle bli sjuk. En kursledare skriver:

Vid ett tillfälle var en ungdomsledare sjuk men hon kom med sitt material som hon förberett, som vi fick ta del av. Vi fick då samma dag läsa in de delar hon skulle hålla i. Eftersom vi var tre ungdomsledare gjorde det inte så mycket men om vi bara varit två hade det varit mer sårbart eftersom vi inte har någon stand-in som kan rycka in.

En annan kursledare menar att ”man måste ha en reserv som är med och är delaktig hela tiden. Så att man känner att man kan lita på den om man skulle bli sjuk”.

Kursledarnas uppfattningar om manualerna

Barnversionen

Föräldrakraftsledarna ser i stort barnversionen av Föräldrakraft som ett enkelt, bra och användbart program med huvudsyftet att stärka familjen. Ett märkbart uttryck för att syftet uppnåtts är att deltagande föräldrar vid utvärderingen uppger att innehållet gett dem verktyg för hur de kan förbättra familjerektionerna. Som särskilt viktigt framhåller kursledarna att föräldrar och barn får ta del av samma information, att de får öva tillsammans under familjepasset samt att de får ta med sig material hem och fortsätta öva hemma. Några menar att det är för mycket teori under familjepassen och att det borde vara mer av praktiska övningar, lekar och samspelsövningar.

Manualen för de yngre barnen (3 och 6 år) upplevs dock av kursledarna som mer problematisk och svårtillgänglig än ungdomsversionen. Den kritik som kursledarna framför är av två slag. För det första upplevs manualen som mastig och kräver mycket egen planering, då den är rörig och ostrukturerad med hänvisningsfel, rubriker på fel ställen och felaktiga sidhänvisningar. Syftet med vissa övningar och användandet av protokoll upplevs som oklart. För det andra anges att manualen känns lite för amerikansk och behöver

anpassas mer till svenska förhållanden. Till exempel upplevs den inte som genusanpassad till svenskt synsätt och inte heller anpassad efter barnens respektive ålder, det vill säga 3 och 6 år. Speciellt svårt att följa blir manualen för 3-årsgruppen. En ledare förundrar sig över att "ibland verkar det som om man kan göra lite som man vill med barnpassen, är det inte lika viktigt att genomföra dem på en väl anpassad nivå". Manualen upplevs därmed inte som användarvänlig och det krävdes mycket tid och tankemöda för kursledarna att anpassa innehållet och göra det till sitt eget, för att få budskapet att nå fram. Ytterligare bearbetning av manualen ses efter den första kursomgången som angelägen för att den ska kunna användas fullt ut, vilket framgår av Linnéstadens utvärdering.

Bra koncept för föräldrar, manualen har en bra röd tråd, att tillfällena bygger vidare på varandra. Föräldrarna har fått kommentera och diskutera – en viktig del. De vågar både visa sina svagheter och göra bra analyser, som ett komplement till manualen. Barnmanualen fungerar inte för 3-åringar. Tagit mycket tid att omarbota den. Familjepassen har delvis varit svåra att genomföra, då övningarna inte passat barnens ålder. Barnen är trötta vilket försvårat deras möjligheter att ta del av instruktioner. Varför föreläsning i familjepassen, då barnen inte kan sitta stilla? (Projektledningens utvärdering med kursledarna för 3-årsgruppen i Linnéstaden)

Manualen funkar bra för 6-åringar, barnpasset. (Vissa ändringar behöver göras kring det "amerikanska" t.ex. könsroller). Tog mycket energi att hålla i 6-årsgruppen, så att barnen var koncentrerade. Dockorna fungerade bra. Svårt med föräldrainfo på familjepasset, så gruppen valde ibland att ta det på föräldrapasset. Vissa moment i föräldrapasset svåra att göra övertygande t.ex. ignorera, time out, straff. Ledarna kände sig osäkra på vad de själva tycker. Vill använda ordet konsekvens istället. Föräldrarna hade behov av att diskutera vilket oftast fungerade bra. Familjepasset – svårt för ledarna att finna sin roll när barn och föräldrar jobbade. De sista gångerna blev det mest en trevlig stund med lekar. Hemuppgifterna var svåra och många. (Projektledningens utvärdering med kursledarna för 6-årsgruppen i Linnéstaden)

Många kursledare saknar en inledande text för de olika kurstillfällena i manualen med teoretiska grunder och syften med olika övningar. Att för egen del förstå och kunna förankra övningarna i bakomliggande teorier och kunna förklara för deltagarna ser de som en viktig del av ett professionellt förhållningssätt.

Ungdomsversionen

Generellt upplever kursledarna att ungdomsversionen av Föräldrakraft är ett bra och verksamt program med nyttiga, praktiska och roliga övningar. Någon anger att strategier och övningar i programmet också är användbara inom andra områden i det ordinarie arbetet. Att föräldrar och ungdomar arbetar fram något gemensamt samt att de får verktyg för hur de kan göra för att få familjelivet att fungera smidigare framhålls som positivt. Flera kursledare upplever dock programmet som väldigt amerikanskt och anser inte att manualen kulturanpassats tillräckligt till svenska förhållanden. Exempelvis innehåller vissa rollspel traditionella könsroller som inte överensstämmer med svensk samhällssyn. Ramsor och affirmationer är andra exempel på innehåll som känns främmande. I stort beskriver de manualen som bra och en trygghet att utgå från men små justeringar, av felaktigheter och anpassning till svenska förhållanden eller den aktuella gruppen av föräldrar eller ungdomar, upplevs som nödvändiga. En tillgång är den handledning som finns att få via Örebro universitets nätplattform. Linnéstadens utvärdering sammanfattar:

Manualen funkar bra för både barn och föräldrar. Den har gett ledarna trygghet. Övningarna för barnen var roliga och bra. Bäst fungerade familjepassen, som alla upplevde som stimulerande och roligt. De skapade förutsättningar för nya samtal mellan barn och föräldrar. Upplägget är utmärkt och resulterade i större förståelse mellan barn och föräldrar, att det t.ex. stundtals är svårt att vara förälder. Vissa ändringar behöver göras kring det "amerikanska" t.ex. könsroller, ramsor. Passen kring straff och belöning kräver att man har diskuterat innan då det väcker mycket reaktioner. Hemuppgifterna är enkla och genomfördes bara ibland. Som helhet ger kursen ett stöd till föräldrar – det är ok att ha svårigheter med barnuppfostran. (Projektledningens utvärdering med kursledarna för 11-årsgruppen i Linnéstaden)

Föräldrarnas synpunkter efter genomgången kurs

Många föräldrar uttrycker sig positivt om kursen såväl enligt de skriftliga utvärderingar som kursledarna gör, som i yttranden till kursledarna under pågående kurs. De beskriver nya beteenden både hos sig själva och hos barnen. Vid första kurstillfället fick föräldrarna fylla i ett frågeformulär med fasta svarsalternativ (bilaga 2). De skall värdera sitt barns välbefinnande utifrån olika begrepp på en sjugradig skala med ändpunkterna "Fungerar mycket bra" och "Fungerar mycket dåligt". Motivering för deltagande och förväntningar på kursen skall också anges. Formulären lades i ett kuvert och fylldes i på nytt vid sista kurstillfället. Därigenom kan man avläsa om det skett några förändringar under kursens gång och om förväntningarna infriats.

Utvärderingen vid avslutningen av kursen varierar något mellan orterna men innehåller frågor om förändringar i barnets beteende, föräldrarollen och det egna förhållningssättet, användbara verktyg och den viktigaste lärdomen. Projektledningens sammanställning i Linnéstaden speglar synpunkter som framkommer i utvärderingarna från samtliga orter:

Flertalet upplever en förändring till det bättre efter kursen. Några exempel: Bättre samarbete, relation, kommunikation, stämning.

Föräldrar har blivit mer medvetna om hur de förhåller sig till barnet. Några exempel: Förstår vikten av; uppmuntran, respekt, barnets delaktighet, sätta gränser tydligare, använda sig av belöningar.

Flertalet känner sig stärkta i sin föräldraroll och tycker att de fått fler verktyg. Några exempel: Berömmar bra beteende, ignorerar dåligt beteende, använder jag-budskap, säger nej vänligt men bestämt, använder familjemöte.

Viktigaste lärdomen: Lyssnar mer på barnet, uppmärksammar bra beteende, ignorerar dåligt beteende, ger barnet tid, vet att det finns hjälp att få, sätter gränser med kraft och kärlek. Kursen har gett tips på verktyg vid både sämja och osämja.

Flera föräldrar upplever vissa kurstillfällen som stressiga och önskar att det funnits mer möjlighet till diskussion om individuella problem: ”Det kändes som om man besvärade och tog tid från kursen om man tog upp egna problem. Trodde nog man skulle få mer av diskussion/vägledning”. Några föreslår samarbete med ett studieförbund för att anordna en ”efterkurs” där föräldrarna träffas utan barn i en kamratcirkel, något som senare erbjöds en föräldragrupp i Orust.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att föräldrarna är mycket nöjda med utbildningen men att några önskat att de fått mer tillfälle till diskussion i gruppen, vilket inte varit kursens syfte.

Samarbete och kontakter

Av insamlade data framgår att väl fungerande samarbete och kontakter, såväl horisontellt mellan förvaltningarna och mellan kursledarna som vertikalt mellan projektledning och kursledarteam, är en förutsättning för genomförandet av en satsning som Föräldrakraft. Projektledarna på de fyra orterna uttrycker efter den första kursomgången att de insett vikten av ett nära samarbete på olika nivåer mellan förvaltningarna. En projektledare säger:

Vi fattade inte att vi var tvungna att samarbeta. Det är svårt att få med förskola/skola, då de inte var med i ansökan och vi inte haft någon därifrån med i planeringen.

Samarbetet inom de olika kursledarteamen är det som beskrivs som mest positivt med hela arbetet med Föräldrakraft. Samtliga som svarat på enkäten menar att det har fungerat väl. Alla har tagit gemensamt ansvar, stöttat varandra och gjort det de åtagit sig. Några beskriver det nästan i lyriska ordalag:

Jag har hela tiden känt tillit till och uppskattning av mina teammedlemmar. Dessutom har vi haft roligt tillsammans.

Det har varit givande att träffa andra yrkesgrupper och kunna dela varandras erfarenheter. Så många kloka kvinnor det finns.

Utomordentligt! Det har varit mycket diskussioner och otroligt givande. Vi har verkligen fått lära känna varandra.

Andra är mer nyanserade i sina beskrivningar:

Bra, vi har litat på varandra men i början tog det lite tid att lära känna varandra och det uppstod några missuppfattningar. Mer tid skulle läggas på att lära känna varandra.

Till en början var det inte alls bra men det tog sig med tiden. Vi pratade även om det och på slutet var det riktigt bra.

På samtliga orter var det en medveten strategi att både socialtjänst och förskola/skola skulle vara representerade i kursledarteamen. Kursledarna upplevde i enlighet med citatet ovan att det var givande att samarbeta med andra yrkesgrupper och ta del av varandras yrkeserfarenheter. En kursledare menar att ”det är bra att ha med kursledare från både förskola, skola och socialtjänst, då man ser olika saker och kan komplettera varandra”. Likheter och skillnader i yrkesspråk, tjänsteförhållanden och arbetsuppgifter blev uppenbara i samarbetet inom teamet. Många uttryckte i olika sammanhang att mötet med en annan yrkessfär utvecklat den egna yrkeskompetensen. En avgörande skillnad som delvis vållade problem gäller möjligheten att lämna arbetsplatsen för planeringsmöten under dagtid. Många inom socialtjänsten kunde lättare frigöra tid inom ramen för tjänsten än de som arbetade inom förskola/skola och hade ansvar för en barn-/elevgrupp då de oftast behövde vikarie direkt. Det styrde planeringstiden i några grupper och minskade flexibiliteten.

Samarbetet mellan kursledarteamen och den lokala projektledningen fungerade enligt båda parter i stort bra men en del kursledare saknar en tydligare ledning. Oklarheter kring tjänsteförhållanden och ersättning i tid för arbetet med Föräldrakraft skapade i några fall irritation i förhållande till chefer och arbetskamrater. Av enkätsvaren framgår att olika kursledare upplever sam-

ma projektledning på helt olika sätt. En kursledare uppskattar friheten från styrning och menar att kursledarteamet ”varit en självgående grupp med en öppen dialog, uppskattning och medgivande från ledningen” medan en annan är mycket kritisk och beskriver informationsmissar och upplevda kränkningar. En vanlig uppfattning är att ”det har känts som om alla dragit åt samma håll och velat att kursen skulle gå bra och att föräldrarna skulle bli nöjda”.

Sammantaget framgår att en tydlig organisation med regelbundna möten, ansvarsfördelning och planerad struktur kring genomförandet underlättar kontakter och samarbete mellan projektledning och kursledare. Att formalisera kontakterna blir särskilt viktigt när flera kurser genomförs samtidigt.

Kursledarnas samlade erfarenheter från den första kursomgången

Enkäten till kursledarna avslutades med två frågor kring vilka erfarenheter från den första kursomgången som de anser viktiga att ta vara på; dels inför kommande kursomgång, dels för andra kommuner/stadsdelar som planerar att genomföra Föräldrakraft (se bilaga 1). Svaren på dessa frågor utgör i stort en sammanfattning av det som beskrivits under tidigare rubriker. Liknande teman och erfarenheter återkommer med lite olika tyngdpunkt i svaren från de olika orterna. De teman som fokuseras handlar mer om organisationen och själva programmet än om genomförandet i praktiken. Främst kommenteras marknadsföring och information, villkor i tjänsten, gruppstorlek samt manual och förberedelser. Tid är ett återkommande begrepp som dyker upp under olika teman och i olika sammanhang. Några exempel kommer från observationer vid utvärderingsträffar med kursledare.

Marknadsföring och information

För samtliga projektorter anges att marknadsföringen inför den första kursomgången gick väldigt hastigt. Projektledning och kursledare på samtliga orter är överens om att det måste få ta mer tid och planeras mer noggrant. Linnéstaden och Orust fick tillräckligt många anmälningar för att kunna starta de kurser de planerat från början, medan Bergsjön och Mark ställde in en kurs vardera på grund av för få anmälda familjer. Att informera den personal som ska lämna ut information till familjerna ses som mycket viktigt, vilket framgår av följande citat:

Det är viktigt att man informerar all berörd personal på skolorna om vad kursen innebär.

Informera alla inom förskola/skola om Föräldrakraft, så att alla kan hjälpas åt att informera och rekrytera familjer.

Utse några som ska vara informatörer till de som ska ha direkt kontakt med föräldrarna för att sälja kursen. Eller ge informatörerna tid på föräldramöten, dagisfika eller var och när föräldrar tillhörande målgruppen träffas. Detta för att informationen ska nå ut effektivt. Det räcker inte att 11-åringen får en lapp hem i ryggsäcken.

Förutom personal som träffar barn och föräldrar är en viktig informationskanal föräldrar som tidigare gått kursen och som upplevt det positivt: ”Bästa reklamen får man från familjer som genomfört kursen. Låt det spridas som ringar på vattnet”. Vid rekrytering av nya kursledare framhålls vikten av ordentlig information om Föräldrakraft och om vad uppdraget att vara kursledare innebär före utbildningen.

Lägg ner ordentligt med tid på information till de som funderar på att bli kursledare innan de anmäler sig till utbildningen. Alla måste vara medvetna om att det är en omfattande satsning och att det krävs tid och engagemang. Annars har man inte där att göra.

Villkor i tjänsten

Kursledarna, särskilt de som arbetar inom förskola/skola, poängterar att de organisatoriska förutsättningarna för deras medverkan i Föräldrakraft måste vara klargjorda på chefsnivå i förväg. Informationen till deras chefer och arbetskamrater ska vara tydlig och komma från projektansvariga så att enskilda kursledare inte blir ifrågasatta när de behöver lämna ordinarie arbetsuppgifter för att arbeta med Föräldrakraft. Fyra citat får belysa:

Förbered arbetsledare på vad det innebär att en arbetstagare ska vara Föräldrakraftsledare.

Gör klart med respektive rektor om tidsåtgången och hur vikarier ska ordnas över tid.

Prata med arbetskollegor om vad som är på gång i god tid och hur de kommer att bli involverade.

Att alla kursledare får samma ramar att arbeta utifrån, det måste vara glasklart från start.

Gruppstorlek

Lämpligt antal familjer i grupperna diskuterades återkommande. Var går smärtgränsen för hur många det kan vara i en grupp och vilket är minimiantalet för att starta en grupp? Som beskrivits skiljer sig erfarenheterna åt mellan olika orter och åldersgrupper. Kursledare som haft få familjer i sina grupper ger följande råd:

Starta inte en kurs med för få familjer, det blir mycket sårbart vid bortfall eller frånvaro. Minst tio familjer bör man ha för att starta en kurs.

Kursledare som haft stora grupper resonerar tvärtemot om en maxgräns för antalet deltagande familjer.

Hur stora grupper ska man ha? I alla familjer utom en kom båda föräldrarna. Det kan bli riktigt många om man inte tänker på att det kan bli två från varje familj och sen är det ju barnen och syskonen. En maxgräns på tio familjer borde sättas.

Manual och förberedelser

Som framgång villade barnmanualen kursledarna bekymmer och det krävdes mycket tid till förberedelser för att få det att bli bra – både tid enskilt och tid tillsammans i kursledarteamet. Kursledare framhåller vikten av att sätta sig in i manualen både övergripande och i detalj. Detta för att förstå budskapet och göra innehållet till sitt eget så det kan anpassas till den aktuella gruppen: ”Sätta sig in i vad materialet, det vill säga på ett djupare plan, och göra det mer till sitt eget ... att ändra delar av kursmaterialet, ha mindre teori och anpassa materialet till gruppen”. Vidare framhålls vikten av att ”det får ta tid att prata sig samman innan man startar en sådan här kurs, det går inte att göra lite vid sidan av”. Det betyder att planeringsmöten inom kursledarteamet måste vara schemalagda och att alla är frigjorda från ordinarie arbete samma dag och tid. Ytterligare råd till nya orter som står i begrepp att starta Föräldrakraft handlar mycket om tid, vilket framgår av följande citat:

Lägg ner mycket tid för teamen att få sätta sig in i materialet och få en chans att diskutera med varandra hur genomförandet ska gå till, varje pass för sig och med handledning.

Börja förberedelserna ett halvår innan, så att man i lugn och ro kan ta till sig materialet och göra det till sitt eget, hitta på rollspel och lekar med mera.

Att de måste vara förberedda på att det tar tid och kraft. Man måste vara helt säker på att man vill hålla i en kurs för en grupp helt okända föräldrar.

Att ge sina ledare ordentligt med tid för förberedelser krävs framför allt första omgången.

Erfarenheterna från den första kursomgången diskuterades kontinuerligt vid projektledningsmöten och kursledarträffar och togs i beaktande inför planeringen av den andra kursomgången hösten 2006.

Den andra kursomgången hösten 2006

Projektledning och kursledare på samtliga orter bestämmer efter summeringen av den första kursomgången att gå vidare med Föräldrakraft under hösten och verka för att programmet på sikt läggs in i ordinarie verksamhet. Här följer en kort beskrivning av genomförandet under hösten 2006. Beskrivningen bygger på samtal med projektledarna, kontakter via e-post och projektdokument.

Bergsjön

Bergsjön byter projektledare för Föräldrakraft inför hösten 2006 till chefen för Bergsjöresurser. Bytet innebär något av en nystart, då en ny person ska sätta sig in i arbetet och bidra med sina erfarenheter. Den nya projektledaren menar att det tar lång tid att få grepp om hela projektet och dess organisation. Under en övergångsperiod finns den förra projektledaren kvar som stöd. I Bergsjön planeras för tre kurser under hösten. Det visar sig dock vid ett avstämningsmöte innan kursstart att antalet kursledare inte räcker till tre kurser. Efter diskussion kring olika lösningar, bland annat att sätta in kursledare som inte gått utbildningen, bestäms att 3-årsgruppen ska ställas in och att de familjer som anmält sig ska få förtur till kursen under våren 2007. Därmed blir det en 6-årsgrupp och en 11-årsgrupp. Enligt tidigare erfarenheter anmälde sig flest familjer från de enheter där personalen fått information om Föräldrakraft. Kursledarna satsade därför på att offensivt gå ut och informera på arbetsplatsträffar i förskola, skola och andra relevanta verksamheter. För rekrytering till den äldsta gruppen informerades i både år 5 och år 6.

I 6-årsgruppen fullföljde fem familjer av fjorton anmälda hela kursen. ”Några familjer kom inte alls och flera hoppade av efter första eller andra gången, trots att vi arbetade aktivt med att behålla alla” står det i kursledarnas utvärdering. En olycklig omständighet var att de tre första tillfällena inföll under Ramadan vilket gjorde att några familjer hade svårt att komma eller behövde gå tidigare. En annan försvårande omständighet var behovet av tolk.

De första två passen hade vi tre tolkar, sedan två. Det blev lång väntan för de som inte behövde tolk och det blev svårt att få tiden att räcka till under föräldrappassen.

Vidare upplevde kursledarna att några kurstillfällen såväl för barnen som för deras föräldrar var väl teoretiska. De familjer som fullföljde var mycket nöjda med kursen.

I 11-årsgruppen deltog sju familjer vid första kurstillfället och under de

följande varierade antalet mellan tre och fem. Två tolkar tolkade på persiska och sorani. Kursledarna bedömer att det egentligen bara var två familjer som hade behov av tolk men att ytterligare familjer hade god hjälp av tolkningen. Kursledarna menar enligt utvärderingen att det fungerade bra, men att det finns flera försvårande omständigheter när man ska följa en och samma manual i en grupp med så skiftande förutsättningar.

Det är inte oproblemiskt att arbeta med tolk i detta sammanhang. Det innebär en ökad tidspress på oss kursledare då vi måste vänta in tolkningen. Ytterligare problem är det om föräldern dessutom är analfabet. De skriftliga övningarna tar längre tid och materialet som skickas med föräldrarna hem kan de inte arbeta med då de inte kan läsa svenska. Det var för lite tid för att ge de instruktioner som man borde ge inför hemuppgifter. Även de familjer som talade svenska och kunde läsa hade svårigheter med språket i kursmaterialet. Det var ett språk som vände sig till en "svensk medelklass/mellanskikt" kan det ibland tyckas. Rollspelsexempel fick ibland förändras och "anpassas till föräldrarnas referensramar" för att "budskapet" skulle bli begripligt och det kändes "tidspressat" både under förberedelsearbetet och vid kurstillfället. Att rollspela med tolk upplevde vi ibland blev "hackigt".

När det gäller programmet generellt så tycker kursledarna att det är relevanta teman som behandlas men att det behöver bearbetas innehållsmässigt för att passa familjer med en "blandad" kulturell och språklig bakgrund.

Linnéstaden

Projektledningen i Linnéstaden beslutar att under hösten 2006 satsa på att utveckla "Användbar och hållbar Föräldrakraft" anpassad till Linnéstadens behov. Såväl projektledning som kursledare ser bearbetning av manualen för de två yngre åldersgrupperna och rekryteringen av föräldrar med 11-åringar som de mest angelägna utvecklingsområdena. Projektledningen formulerade i juni 2006 en plan för det konkreta genomförandet under hösten. Endast en kurs – för föräldrar med 3-åringar – genomförs. Den startar i början av oktober med tolv familjer som alla anmält sig redan våren 2006 men då inte fått plats. Manualen har under sommaren bearbetats och den nya versionen används. Kursledarteamet ska samtidigt som de genomför kursen ytterligare "bearbeta manualen, dokumentera och skicka materialet till Birgitta Kimber". Kursledarteamet för 6-årsgruppen ska bearbeta manualen på liknande sätt och förbereda "en kursomgång under våren 2007". Kursledarteamet för 11-årsgruppen ska under hösten arbeta med rekrytering och förberedelser inför vårens kursomgång. Dessutom planeras en kursledarutbildning i samarbete med övriga projektkommuner och andra intresserade samt en påbygg-

nadsutbildning för befintliga kursledare. Arbetet avlöper enligt planerna och projektet läggs inför våren 2007 in i stadsdelens ordinarie verksamhet. Kostnaden delas mellan förvaltningarna för förskola/skola och individ- och familjeomsorg och ansvaret förläggs till förskola/skola.

Mark

I Mark planeras inför hösten 2006 en eller två kurser för den äldsta åldersgruppen, beroende på antalet anmälningar. De kursledare som inte fått möjlighet att vara kursledare i den första omgången har företrädare till att leda kursen. Den nytillträdde projektledaren skickar en personlig inbjudan till alla familjer med barn i skolår 5 och 6 i hela kommunen. Vidare informeras genom annonser i "Markbladet" tillsammans med andra aktörer som ordnar föräldrabildningar. Enligt planeringen ska kurserna förläggas till orter med flest anmälda familjer. Två föräldrar som tidigare gått kursen är tillgängliga för att svara på frågor. Förutom projektpengar från Länsstyrelsen delas ekonomin mellan förskola/skola och socialtjänst genom att respektive förvaltning bidrar med kostnaden för "sina" kursledare. Sju familjer av fjorton anmälda startar utbildningen i mitten av september och kursen förläggs till en skola centralt belägen i kommunen. Att så många faller ifrån beror bland annat på att kursdagen inte passar, att föräldrars arbetsförhållanden ändrats och att barnet flyttat från den anmälda föräldern. De "nya" kursledarna är vid utvärderingen mycket nöjda med genomförandet. De är positiva till innehållet i manualen men har funderingar kring att vissa moment är så lokalt inriktade på en storstadssituation som inte är applicerbar i en landsortskommun. Så viss omarbetning har varit nödvändig. Då de aktuella kursledarna inte genomfört någon kurs tidigare känns det som en nystart. En kursledare kommenterar:

Det är roligt att äntligen få ha en kurs, så man inte tappar gnistan och kunskaper efter gruppledd utbildningen och det får inte gå för lång tid emellan att man har en kurs, för då är risken att man tappar erfarenhet och rutiner.

Genom att olika kursledare genomfört vårens respektive höstens kurser har de "ännu fått känna av hur det är att ha lite erfarenhet och att en del går på rutin". Det gör det svårt för kursledarteamen att göra jämförelser mellan den första och den andra kursomgången. Vid utvärderingen i slutet av november är läget inför våren 2007 oklart. Projektledaren skriver i ett e-postmeddelande:

Beslutet om framtiden för Föräldrakraft bollas mellan de olika förvaltningarna. Samordnaren på socialtjänsten har ju heller inte mandat, att ta beslut för SOC (socialtjänsten) eller föra frågan om ekonomi och resurser med BUF (barn- och ungdomsförvaltningen). Därför är vi nu i ett

läge, där vi varken fått beslut från socialtjänstens egen verksamhet eller om barn- och ungdomsförvaltningens fortsatta medverkan ännu och kan inte planera för våren. Om vi får klartecken ska vi diskutera att köra ytterligare en kurs för 11-14-åringar men det finns även intresse att ha en kurs för de små barnen.

Orust

Utifrån vårens intresseanmälningar från föräldrar räknar Orust från början med att genomföra tre kurser för familjer med 6-åringar under hösten 2006. Långsiktiga knäckfrågor att lösa är dock enligt projektledaren, ekonomi och personalplanering. Det har inte tagits något politiskt beslut kring finansieringen av Föräldrakraft efter projekttidens slut. Antalet tillgängliga ledare räcker inte till mer än två kurser. Dessutom tackar flera familjer, som under våren lämnat intresseanmälan, nej till att delta. Därför begränsas satsningen till två kurser som genomförs efter varandra. Kursledargruppen kompletteras med en ledare som ännu inte gått utbildningen. Stora förväntningar finns på den nya versionen av barnmanualen, som kursledarteamet lämnat synpunkter på. Snart upptäcks dock att manualen behöver bearbetas ytterligare och anpassas till den aktuella gruppen föräldrar och barn. Kursledarna är mycket engagerade i arbetet med manualen och erbjuds att ytterligare en gång lämna synpunkter till programansvariga. Projektledaren och kursledarna deltar också aktivt i diskussioner och föreläser själva om föräldrastödsprogrammet i olika sammanhang inom Västra Götaland. De två kurserna genomförs med lyckat resultat i två olika delar av kommunen. En kursledares utvärderande reflektioner belyser hur det upplevdes att genomföra den andra omgången av Föräldrakraft.

Kursen har gått jättebra. Vi känner oss säkra, behöver inte lika mycket tid för förberedelser. Vi har ständiga diskussioner kring materialets innehåll och formuleringar. Detta ger oss mycket som ledare också och vi kan göra programmet till vårt på detta sätt. Vissa redigeringar har gjorts av B. Kimber och hon vill ha in mer förslag/åsikter om manualen. Vi kommer att certifiera 3 nya ledare också, så nu har Orust 6 aktiva ledare, 3 har varit barnledare och 3 har varit föräldraledare. Detta känns bra eftersom vi på ett enkelt sätt kan hoppa in och "vikariera" om någon blir sjuk. Vi har haft vårt första avhopp på 3 kurser, det är väl godkänt ändå!

Under den sista kursen som avslutas idag 6/12 har jag varit samordnare. Det är första gången vi haft en samordnare på full tid (6 tim/v som de andra ledarna) så att säga. Jag har tagit emot samtal från föräldrar, haft kontakt med förskolan/rektor, hjälpt till vid barnpassningen, maten, skrivit och kopierat material till ledarna i barnpasset. Gjort inköp, materialbeställningar och sorterat allt material i 2 enorma resväskor, ett för för-

äldrapasset och en för barnpasset. Det är meningen att dessa väskor lätt skall kunna tas med och användas för framtida kurser med allt samlat på ett ställe. Detta rekommenderar vi till andra ledare. Vi har varit en mycket självgående kurs denna gången. Projektledaren har inte varit med alls egentligen, men detta är ju målet.

Projektledaren bekräftar kursledarens bild av ett fungerande kursledarteam när hon beskriver den skillnad hon upplever i sin egen roll mellan första och andra kursomgången:

DÅ: Osäkerheten!!! Pirret i magen, kommer det att funka, vad har jag missat..... Informera, åter informera... Skolor, förskolor och hålla humöret uppe då någon säger att ”de vet vi inget om”. Många trådar att hålla i. Kursledarna som lutade sig mot mig och också behövde stöd. Tusen frågor och problem som de oroade sig för. Jag hade inte kläm på hur jag ”borde” förankrat och fick heller inte något stöd eller tips om det. Jag ser att jag själv hade kunnat informera och förankrat det hela på ett bättre sätt från början.

NU: Känner mig säkrare— nästan säker! Det bär, har skaffat en hel del rutin på arbetsgången. Fått samarbetspartners som vet vad det handlar om och som säger, ”visst det fixar vi”! Självklart ligger ansvaret på mig och jobbet gör sig inte självt, men det är stor skillnad på tid och insats från i våras. En stor arbetslättning har varit att kursledarna blev så självgående efter första kursen. Vi har ju gjort tre kurser, vilket visade sig i att nu är kursledarna självgående. Senaste kursen -06 var jag inte med mer än vid första och sista träffen, behövde inte göra något. Har haft tur som fått dessa ledarna!!!

Planering inför våren 2007

Datainsamlingen avslutas i samband med planeringen inför våren 2007. Beskrivningen bygger på samtal med projektledarna, e-post och projektdokument.

Bergsjön

Inför våren planeras två kurser, en 3-årsgrupp och en 11-årsgrupp med start i början av mars. Projektledaren kontaktar de föräldrar till 3-åringar som anmält sig till höstens inställda kurs med erbjudande om att delta i vårens kurs istället. Om det blir platser över går erbjudandet till andra föräldrar. Det satsas extra mycket på information och rekrytering till 11-årsgruppen som tidigare visat sig vara svår att nå. I anteckningar från ett projektledarmöte i början av januari står: ”Vi informerar på föräldramöten som kommer

att äga rum inom en snar framtid, samt delar ut anmälningssblanketter där”. Kursledarna fördelar skolorna mellan sig och informerar personligen. Anmälningssförfarandet förenklas genom att anmälningssblanketterna lämnas till klasslärarna och hämtas av den kursledare som informerat. Genom detta förfarande hoppas man få tillräckligt många deltagare och att inga oklarheter ska råda. En kort information läggs också in på stadsdelens webbplats. I mötesanteckningarna står vidare att kurstillfällena kortas ned med 30 minuter och att matrutinen ändras genom att det blir enklare mat. Grupperna har femtio arbetstimmar till förfogande för respektive pass. Två nya kursledare ska utbildas och projektledaren ska gå kursen för att få en bättre inblick i programmet. Det bestäms också att det inte går att ha grupper med fler än två tolkar. Det ska vara fem kursledare per grupp, vilket innebär att alla kursledarna alltid är med i förberedelsearbetet men inte vid varje kurstillfälle. Hur det ska fördelas får kursledarna själva ta ställning till.

Linnéstaden

Från och med våren 2007 ingår Föräldrakraft i stadsdelens ordinarie verksamhet inom organisationen för förskola/skola med medfinansiering från socialtjänsten. Projektledningen framhåller vikten av att Föräldrakraft ingår i den ordinarie linjeorganisationen samt att det finns en politisk förankring. Målet beskrivs enligt en presentation av projektledningen vara: ”Att varje år genomföra en kursomgång per åldersgrupp av kursen Föräldrakraft riktad till föräldrar med barn i åldrarna 3 år, 6 år och 11 år i Linnéstaden, totalt tre kurser” och att under våren 2007 utbilda fler kursledare inom förskola, skola och individ- och familjeomsorg. Den konkreta planeringen innefattar enligt e-postkontakt med projektledningen kompetensutveckling genom ”en uppföljningsdag för redan utbildade kursledare och två utbildningar/yngre och äldre barn” i början av februari. ”Förutom egen personal kommer personal från andra stadsdelar och kommuner”. Inbjudan till vårens tre kurser distribueras i januari med kursstart första veckan i mars.

Mark

I början av januari får projektledningen klartecken att starta två kurser under våren; en ungdomskurs och en barnkurs. Det har ännu inte fattats några politiska beslut angående var Föräldrakraft ska ligga organisatoriskt. Projektledaren har socialnämndens uppdrag att vara samordnare för Föräldrakraft och frågorna ska föras linjevägen till individ och familjeomsorgens verksamhetschef och sedan vidare till förvaltningscheferna för socialtjänsten och barn- och ungdomsförvaltningen. Då socialförvaltningen håller på att genomföra en omorganisation avvaktar man med frågan om Föräldrakraft tills den nya

organisationen är klar. Projektledaren tar själv kontakter med förvaltningschefen för Barn- och ungdomsförvaltningen för att få besked om vilka resurser som finns att tillgå. ”För våren har jag fått besked från BUF om att vi får ta två gruppleddare till barnkursen. Sedan kör jag med två gruppleddare till barnkursen och med fyra till ungdomskursen från socialförvaltningen”, skriver projektledaren i ett e-postmeddelande. Genomförandet under våren är därmed säkrat medan fortsättningen ännu är oklar.

Orust

För Orusts del har i januari 2007 beslut ännu inte tagits om att Föräldrakraft ska ingå i kommunens ordinarie verksamhet. Projektledaren skriver i ett e-postmeddelande:

Två kurser för föräldrar med 6-åringar kommer att startas under våren. Vet inte om vi har ekonomi för mer till hösten 2007. Förvaltningschefen kommer att lägga in Föräldrakraft i budgeten. Återstår att se om politikererna tar det. Så visst finns det frågetecken. Men jag kommer att kämpa på, och strida för att det blir permanent. Programmet har både kraft och potential. Vi har redan nu börjat diskutera hur vi skall kunna genomföra programmet till mindre kostnader och inte så personalkrävande.

Klart är alltså att satsningen fortsätter under våren och kursledarskapet läggs in i kursledarnas ordinarie tjänster. Planer finns också på att Föräldrakraft ska ingå i den planerade familjecentralens verksamhet. Som framgår av citatet har projektledaren ambitionen att få till stånd en mindre kostsam lösning.

Analys och diskussion

Under denna rubrik analyseras och diskuteras angelägna aspekter som framträtt i beskrivningen. De teman som behandlas är: teoretiska grunder för Föräldrakraft, ignorering och timeout, att följa en manual samt information och samarbete.

Teoretiska grunder för Föräldrakraft

Uppfattningar om hur människor förändras och lär, liksom en överenskomst om vad man vill uppnå, uttrycks explicit eller implicit i de teorier som utgör grund för programmets manualer. Manualerna är ett sätt att åstadkomma det som teorin uttrycker. Målet med att använda en manual blir i fallet Föräldrakraft något förenklat en önskad kedjereaktion enligt följande: Interaktionen mellan föräldrar och barn kommer att fungera bättre, vilket i sin tur leder till ett väl fungerande familjeliv, föräldrarna blir då bättre föräldrar och barnen blir bättre barn, till exempel genom att sköta sin skolgång bättre eller att avstå från att använda droger. Genom att familjelivet fungerar väl har föräldrarna större möjligheter att stödja sina barns skolgång och samarbeta med skolpersonalen. Därigenom ökar skolans möjligheter att stödja barnets lärande och utveckling optimalt.

De teoretiska grunder som programmet vilar på redovisas inte i tillgänglig information på webbplatser och i informationsmaterial om Föräldrakraft och inte heller i manualerna för gruppledare (www.fhi.se; www.oru.se) beskrivs de explicit. Länkar till vetenskapliga artiklar finns dock. Slutsatser som kan dras är att operant betingning utgör en grundprincip då positiv förstärkning och belöning av önskvärda beteenden samt ignorering och bestraffning av negativa beteenden är frekvent förekommande inslag i manualerna. Positivt beteende hos barnet ska förstärkas genom att det uppmärk-

sammans och belönas, medan negativt beteende ska ignoreras eller bestraffas. Manualerna (de versioner som användes våren 2006) innehåller frekvent förekommande signalord som visar på det behavioristiska synsättet. I barnmanualen förekommer begreppen; uppmärksamma 83 gånger, belöna 132 gånger, beröm 141 gånger och ignorera 147 gånger, timeout 84 gånger, straff 40 gånger. I ungdomsmanualen förekommer begreppen; uppmuntra 23 gånger, uppmärksamma 7 gånger, belöna 3 gånger och konsekvens 96 gånger, straff 53 gånger. Begreppet timeout förekommer inte i ungdomsmanualen. Föräldrakraft grundar sig också på social inlärningsteori, vilket i manualen framkommer genom frekvent förekommande rollspel och samspelövningar som utgångspunkt för diskussioner kring beteenden och val av strategier. Vidare utgör teorier kring resilience samt risk- och skyddsfaktorer på familjenivå grundläggande bas för Föräldrakraft. I presentationsmaterialet för Föräldrakraft anges följande riskfaktorer: konflikter i familjen, brist på kärlek, omsorg och stöd, brist på tillsyn och uppfostran, brist på familjetraditioner, låga förväntningar, kommunikationssvårigheter samt fysisk misshandel. Skyddsfaktorer är: öppen kommunikation, anknytning, monitoring dvs. aktiv uppfostran, demokratisk familj, restriktiv drogpolicy, familjesammanhållning samt positiva uppfostringsstrategier (Kimber, presentationsmaterial, 2006-02-06).

Målet med Föräldrakraft är att stimulera till en välfungerande kommunikation och ett utvecklande samspel mellan barn och föräldrar. För att nå detta används delvis motsägande teorier som i programmet fyller olika funktioner. Operant betingning handlar om beteende och beteendeförändring och används för att förstärka och korrigera beteenden. Social inlärningsteori används som grundläggande synsätt på barns sociala utveckling och för att utveckla samspelet i familjen och i närmiljön. Till det kommer teorier om risk- och skyddsfaktorer inom familjen med målet att öka föräldrarnas medvetenhet om barns grundläggande behov och om vad som inverkar positivt och negativt på barnets utveckling. Min förståelse av kopplingen mellan de delvis motsägande teorierna är att operant betingning i huvudsak används som sätt att korrigera och förstärka beteenden. I vilken mån detta är verkningbart har att göra med kvalitén på samspel och kommunikation. Denna yttre påverkan bör leda vidare till en inre förändring genom att förälder och barn i dialog kommer fram till vilka former av samspel som fungerar dem emellan och mellan barnet och det omgivande samhället. Föräldrars medvetenhet om risk- och skyddsfaktorer innebär att deras möjligheter att förstärka skyddande faktorer och motverka att risk uppstår ökar.

Att de teorier som ligger till grund för Föräldrakraft i stort sett är outtalade i informationsmaterial och manualer sågs som en stor brist av många

Föräldrakraftsledare. Det gjorde det svårt att svara på föräldrars frågor och att motivera vissa övningar menade de. En tydlig skillnad framstår mellan stadsdelarna Linnéstaden och Bergsjön. Främst gäller det behovet av gedigen utbildning kring de teoretiska grunder som ligger bakom programmet och kring hur dessa kommer till uttryck i de övningar som ingår i manualen. Linnéstadens föräldrar ställer i högre grad frågor som är svåra att besvara om man inte är väl förankrad i den människosyn och syn på hur lärande går till som ligger till grund för programmets övningar. I Bergsjön ställs inte denna typ av frågor, där handlar det i högre grad om att kunna anknyta teori och övningar till familjernas konkreta verklighet. Söderholm Carpelan (2006) bekräftar kursledarnas uppfattningar då hon menar att det är viktigt att kursledare förstår den bakomliggande teorin. För att ta del av teoretiska grunder bakom programmet Föräldrakraft får man gå till forskningsöversikter och vetenskapliga artiklar.

Utifrån min bakgrund som lärare i grundskolan, lärarutbildare och pedagogisk forskare, väcktes många frågor hos mig under den tid jag följde projektet. Vad är det som gör att olika lärandeteorier är officiellt förespråkade under olika tidsepoker? Varför finns det behov av föräldrautbildningar just nu? Varför är nannyprogrammen i TV gångbara just nu? Hade de kunnat sändas för 10 år sedan? Varför återkommer för länge sedan utdömda exitmetoder som skamvrån i ny tappning just nu genom avskiljning eller ”timeout” via en stol vänd mot väggen, ett stängt rum eller något annat? Är det just erfarenheter från att ha varit med om det förr, som gör att så många av oss som är lite äldre reagerat mot användandet av timeout? Är det annorlunda för unga familjer idag som försöker hitta ett sätt att få vardagen att fungera i en splittrad tillvaro än för mor- och farföräldragenerationen som upplevt liknande metoder dömas ut som förkastliga. Teorier i tiden måste sättas in i det sammanhang vari de tillämpas, i den samhälleliga kontexten. Margareta Bäck-Viklund ger vid konferensen *Utsatt barndom, sårbara familjer och samhällets insatser* (Eslöv, november 2006) intressanta infallsvinklar kring den senmoderna familjen och den vilshet som finns hos många föräldrar i det nya livsmönster som hon skisserar. Att besvara dessa och liknande frågor ryms inte inom denna studie men borde utgöra ett intressant tema för en ny studie. Här följer några tankar från ett pedagogiskt perspektiv.

Teorier om lärande har historiskt växlat över tid och teorier som officiellt lämnats och ersatts med nya kan ett antal år senare återkomma i ny tappning. Behavioristiska teorier låg till grund för den svenska skolan under mitten av 1900-talet men övergavs officiellt i samband med utredningen om skolans inre arbete på 1970-talet och läroplanen 1980 (Lgr 80). I den och den följande läroplanen (Lpo 94) är socialinteraktionistiska teorier grundläggande. De

lärandes delaktighet, att man konstruerar sin egen kunskap och att människor lär tillsammans i meningsfulla sammanhang med de lärandes egna uppfattningar som utgångspunkt poängteras. Olika kunskapsformer, såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet, ska tillämpas och ett demokratiskt synsätt ska präglade samvaron i skolan, liksom i samhället i övrigt. Nu (2007) finns tecken på att synsättet återigen är på väg att förändras i riktning mot ett behavioristiskt synsätt genom politiska beslut om nya lärarutbildningar och nya läroplaner.

I praktiken handlar det dock ofta inte om att nya teorier helt ersätter gamla utan mer om en tyngdpunktsförskjutning. Olika helt motsägande värderingssystem kan alltså förekomma samtidigt på samma skola utan att orsaka konflikter. Engelsk forskning visar att relationen mellan synsätten antingen kan utmärkas av *kompromiss* med samarbete i det praktiska arbetet eller av *ömsesidighet*, då åtgärder och strategier, som uppenbarligen grundas på motsatta teoretiska perspektiv används kompletterande till och med av samma lärare (Jakobsson, 2002). Utifrån min egen erfarenhet av den svenska skolan kan jag konstatera att även om skolans officiella synsätt på socialisation är att barnen ska bli "inifrånstyrda" och få egen motivation till att handla på vissa sätt, så förekommer en mängd metoder och tekniker som kan ses som belöningar och bestraffningar.

Utifrån ett politiskt normativt perspektiv uppstår en värderingskonflikt mellan de behavioristiska teorier som ligger till grund för Föräldrakraft och värdegrunden i styrdokumentet för den svenska skolan. Enligt manualerna så ska positivt beteende uppmärksammas och förstärkas och negativt beteende ignoreras eller bestraffas. Det utgör en grundtanke i programmet. Inläringen rör sig på ett handlingsplan som uttrycker att "om föräldern handlar på ett visst sätt, så ska barnet reagera och bete sig på ett förutbestämt sätt som kan kopplas till föräldrabetendet". Inom programmet finns inte mycket av det som utgör viktiga aspekter av lärandet i skolan, att eleverna utvecklar sin förmåga att reflektera, kritiskt granska, värdera och ifrågasätta. En liknande värderingskonflikt gäller också i förhållande till socialtjänsten, där frivillighet och rätt till självbestämmande utgör grundförutsättningar.

Det är därför inte förvånande att flera Föräldrakraftsledare, reagerar mot vissa uppgifter i manualen och att de har svårt att presentera och genomföra vissa övningar. De hamnar i en ideologisk konflikt med de värderingar, som gäller för den verksamhet de arbetar inom. Detta fick till följd att några efter genomgången utbildning avstod från att ställa upp som Föräldrakraftsledare och att ytterligare några ifrågasatte vissa inslag i manualerna. Detta skulle kunna uppfattas som att de inte är lojala med programmet utan motarbetar det som är programmets budskap. Som utifrån kommande fick jag

ibland ta del av enskilda kursledares reflektioner och jag upplevde att det fanns ett behov av att få lov att diskutera och ifrågasätta manualen. Jag noterade ibland en förvirring och rädsla hos kursledare att erkänna att man inte kände sig befryndad med allt i manualen. Det kunde gälla begrepp som inte kändes naturliga att använda eller rollspel och lekar som upplevdes främmande. Ett exempel är begreppet ”straff” som förekommer 40 gånger i barnmanualen och 53 gånger i ungdomsmanualen men som över huvud taget inte förekommer i den svenska skolans styrdokument. Detta begrepp kan närmast betraktas som tabubelagt i pedagogiska sammanhang utifrån synen på lärandet som en demokratisk process. Hos en del kursledare uppstod därför, liksom hos mig som lärarutbildare, en teoretisk förvirring och ett sökande efter teoretiska grunder för att förstå för egen del och kunna förklara för andra. De kursledare som uttryckte att de ville ha en fördjupad utbildning kring teoretiska grunder är ett exempel på behovet att förstå för att kunna förklara och motivera manualens innehåll för föräldrar. Att föräldrar liksom kursledare har nytta av att förstå den teoretiska grunden bakom den utbildning de deltar i uttryckts av en mamma med orden: ”Man känner Pavlovs hundar flåsa en i nacken men vi har bestämt oss för att ge det en chans och se om det är något vi kan använda oss av”. Kursledarna försökte fånga budskapet i den aktuella övningen, göra innehållet till sitt eget, eventuellt hitta mer aktuella exempel och därefter framföra det på ett sätt som kändes äkta för just den ledaren i förhållande till just den grupp som var föremål för utbildningen. Det blev ett sätt att hantera den ideologiska konflikt de upplevde. I februari 2007 genomfördes en mycket uppskattad vidareutbildning för kursledare kring teoriska grunder för föräldrastöd, så förhoppningsvis är de kursledare som deltog i den nu bättre rustade för fortsatt ledarskap.

Ignorering och timeout

De flesta förekommande föräldrastödsprogram bygger på liknande teoretiska grunder. Aktivt föräldraskap beskrivs ha en kognitiv beteendeariktning som innebär att man arbetar med tankemönster som styr vårt beteende.

Syftet är inte att korrigera barnets beteende utan att göra föräldern medveten om sitt eget förhållningssätt och de konsekvenser det får. Föräldrarna får kunskap och verktyg att förändra sitt eget beteende vilket i sin tur innebär att barnet förändrar sitt beteende. (www.activeparenting.se).

Gemensamma drag i programmen är att uppmärksamma positiva beteenden och ignorera negativa. Syftet med att förstärka det positiva är att åstadkomma ett bättre samspel och därigenom en bättre fungerande familj. I detta

sammanhang är det vanligt förekommande med belöningsystem. Det gäller förutom Föräldrakraft också för Cope, Komet och de Otroliga åren. Aktivt föräldraskap skiljer sig från övriga program genom att man inte använder belönings- och bestraffningssystem, då syftet anges inte vara att få barnen att lyda för att få en yttre belöning eller för att undvika straff utan att utveckla samarbetsförmåga och ansvarskänsla (www.activeparenting.se).

Användandet av ignorering och timeout, har kritiserats i media och i debattartiklar bland annat av barnläkaren Lars H Gustafsson (2007). I en artikel med titeln *Skamvråns återkomst* vänder han sig kraftigt mot dessa korrigeringsmedel. Han skriver om Föräldrakraft:

Som i alla beteendearteriktade program är grundidén att belöna positivt beteende och ignorera negativt. Men om det inte hjälper och barnet visar ett beteende som inte anses acceptabelt ska den vuxne, enligt programmet manual, rådas att inte bara ignorera beteendet utan också barnet självt! (s. 9)

Gustafsson menar att metoder som använts inom barnpsykiatri och socialt behandlingsarbete introduceras som recept för mellanmänskligt samspel i hem och klassrum. Enligt honom speglar de en instrumentell människosyn där:

Experter utformar metoder för hur vi ska 'bemöta' varandra. Andra experter utvärderar metoderna och godkänner dem som 'evidensbaserade'. Åter andra praktiserar dem. Men hemmet är inget behandlingshem och skolan ingen klinik! (s. 10)

Agneta Hellström från svenska Copeföreningen nyanserar och försvarar användandet av timeout och anför att det är en del av den teoretiskt grundade och evidensbaserade metoden. Hon skriver att "Timeout är en strategi som ska användas mycket restriktivt och endast i extrema upptrappade konflikt-situationer där andra strategier inte fungerar" (www.svenskacope.se).

Föräldrakraftsledarna påverkades av debatten kring timeout och reagerade på olika sätt inför anvisningarna i manualen. Diskussioner i kursledarteamen kring hur det skulle hanteras ledde till noggrant genomtänkta strategier och att föräldrarna informerades utförligt om syftet med timeout och när det är lämpligt att använda. Något kursledarteam valde att inte använda det. De ansvariga för Föräldrakraft har utifrån den debatt som uppstått inför våren 2007 tagit bort *timeout* som korrigeringsmedel för att i stället arbeta med *stoppljus teknik* (för beskrivning av stoppljusmodellen, se Kimber, 2004). Den motivering som anges är att debatten visat att det finns risk för att timeout missbrukas, förvrängs eller missförstås. Programmet kommer, enligt

Therese Skoog (personlig kommunikation 2007-04-04), att arbetas om och de som arbetar med Föräldrakraft har fått information om den förändring som skett och vad timeout ersatts av.

Att följa en manual

Alla program och metoder vilar på någon slags teori. Utsagor om vad som ska uppnås och hur det ska genomföras ingår i alla programteorier. Manualer är ett sätt att beskriva hur målet ska nås. Om manualerna inte följs enligt anvisningarna är det svårt att utvärdera programmets effekt i relation till måluppfyllelsen. Fenomenet manualbaserade metoder är ett viktigt område att kritiskt granska och diskutera. Grundtanken med ett manualbaserat program är att man genom att använda en teorigrundad, strukturerad och genomtänkt arbetsgång ska nå ett på förhand uppsatt mål. En styrka med manualen är att man efteråt vet vad som gjorts och vilka mål som uppnåtts. Måluppfyllelsen kan prövas och därmed kan verkningsfulla metoder skiljas från mindre verkningsfulla. Evidensprövning av genomförandet i olika grupper leder till att verkningsfulla metoder kan sägas vara evidensbaserade, och därmed vetenskapligt hållbara, medan de som inte ger avsett resultat kan avvecklas.

Enligt Andershed och Andershed (2005) är det viktigt med originaltrogenhet vid evidensbaserade metoder, det vill säga att programmet genomförs enligt angivna instruktioner för att uppnå avsedd effekt. Det innebär att man bör följa manualen och göra på samma sätt oavsett kulturella och etniska skillnader mellan grupper eller den mångfald som förekommer inom grupper som deltar i utbildningen. Föräldrakraftsmanualerna har kulturanpassats till svenska förhållanden men finns det idag någon enhetlig svensk kultur som gäller för alla familjer som deltar i en föräldrautbildning? För förskollärare, lärare, socialarbetare och andra yrkesgrupper som är vana vid personliga möten med människor är det ofta vad som sker i mötet med den andre som avgör både förhållningssätt och fortsatt handlande. Det ingår i yrkesprofessionalteten att utveckla en lyhördhet för att kunna förstå den andres perspektiv och ha det som utgångspunkt för fortsatt handlande. Bemötandet är alltså något som bestäms i interaktion med den man möter. Att i rollen som föräldrakraftsledare följa en färdig manual kan därför kännas främmande. Något som visade sig genom alla frågor som kursledare ställde om vad och hur mycket det var tillåtet att ändra i manualen.

De största skillnaderna förekom mellan föräldragrupperna i Bergsjön och Linnéstaden. I Linnéstaden hade föräldrarna inga svårigheter att förstå vad ledarna sa men de ifrågasatte övningar och innehåll och ställde kritiska

frågor kring syfte och teorier. Det var här som ledarna upplevde det största behovet av att kunna motivera allt de sa och när de inte hade svar på allt, uppstod hos några en osäkerhet gentemot de ofta högutbildade föräldrarna. I Bergsjön däremot ställdes inte samma kritiska frågor, utan det gällde att uttrycka sig så enkelt som möjligt för att få budskapet att nå fram. Vissa begrepp fick förklaras eller bytas ut mot mer bekanta uttryck, innehåll i rollspel och övningar behövde bytas ut för att anknyta mer till föräldrarnas erfarenhetsvärld. I manualen står det angivet hur lång tid olika moment ska ta och att det är viktigt att hålla tiden. Hur påverkas tiden av att två tolkar ska hinna tolka allt som sägs och hur påverkas kontakten mellan kursledare och kursdeltagare av att tolken kommer in som mellanhand? Ja, det finns många frågor att fundera kring i relation till manualbaserade metoder. Gång på gång under projektet uppkom frågan om hur mycket man får förändra utan att göra våld på manualen och det budskap som ska framföras. Kursledaren som uttryckte att hon läste innantill och hoppades att föräldrarna skulle förstå är ett exempel på svårigheten att följa en manual där allt bestämts i förväg. När hon förstod att föräldrarna heller inte förstod då uppstod det problem, säger hon.

Polizzi Fox, Gottfredson, Kumpfer och Beatty (2004) drar i en intervjustudie av *The Strengthening Washington DC Families Program* slutsatsen, att uppmaningen att strikt följa manualen främst är till för forskningens skull, till exempel i samband med evidensprövning. De menar att det ibland är nödvändigt att anpassa vissa drag i programmet för att fånga intresset hos den aktuella målgruppen. Vidare menar de att det som visar sig i forskningsresultat, exempelvis evidensen av ett visst program, ofta inte direkt kan över sättas till praktiken och det gäller att forska även kring översättningen för att praktiken ska bli mer effektiv. Det handlar om "research into the conditions and programmatic changes necessary to translate research into more effective practice" (s. 174). De kursledare som menar att de hade svårt att helt följa manualens anvisningar får här stöd för nödvändigheten i att anpassa innehållet till den aktuella målgruppen.

Ytterligare ett dilemma var att kursledarna upptäckte brister i barnmanualen som blev förvirrande. Den upplevdes inte som färdig och de ansåg att de behövde göra egna bearbetningar för att få den att fungera fullt ut. En del kursledare menar att de inte fått information om att manualen var under bearbetning och därför lade på sig själva att de inte förstod. Om de vetat att den inte var helt klar, menar några att de inte hade blivit så frustrerade utan tänkt efter mer själva. Följden blev att det uppstod olika lokala varianter inom olika kursledarteam, då varje team bearbetade på sitt sätt. Orust och Linnéstaden är exempel på detta, då kursledarna gjorde en egen bearbetning

som passade de grupper de ansvarade för. Oklarheter kring programmet och manualen påverkar alltså genomförandet. Att det uppstått lokala varianter av programmet, skapar ett behov av att samma ledare fortsätter i kommande kursomgångar för att arbetet inte ska behöva göras om på nytt. Om förändringarna dokumenteras och förs över till dem som tar över uppstår frågan om hur mycket egna bearbetningar som får göras för att det fortfarande ska gå under beteckningen Föräldrakraft. Denna fråga handlar om upphovsrätt, programtillhörighet och skyddandet av programmet. Då förslagen till förändringar skickades till de programansvariga för fortsatt bearbetning, utgör det antagligen inget problem i detta fall.

Oavsett hur väl genomtänkt en manual är kan det dock kännas främmande för pedagoger och andra som arbetar med människor att strikt följa en manual. Om man ser lärande som något som sker i interaktion mellan människor så kan det upplevas konstlat att leverera ett förutbestämt innehåll på ett bestämt sätt. Detta har uttryckts av flera kursledare; att de har varit tvungna att först göra innehållet till sitt eget och använda sitt eget sätt att uttrycka sig och inte med manualens formuleringar. Viss bearbetning görs antagligen i de flesta fall med målgruppen i sikte.

Information och samarbete

Det är inte självklart att information som ges kring villkor och förutsättningar för genomförandet av ett program på ett ställe, överensstämmer med aktuella förhållanden när det genomförs på ett nytt ställe i ett nytt sammanhang. Det kan innebära att man i en kommun kanske satsar på något som efter ett tag visar sig inte vara hållbart genom att de förutsättningar som presenterats vid informationsträffar av entusiastiska förespråkare för programmet gällt under andra förhållanden än de aktuella. Ett exempel på detta är att de blivande Föräldrakraftsledarna under utbildningen fick veta att de helt kunde koncentrera sig på innehållet i programmet och inte behövde bekymra sig om praktiska och organisatoriska frågor. När det sedan visade sig att allt inte var serverat på samma sätt som vid utprovningen av programmet i Eskilstuna, så uppstod frustration hos ledare som plötsligt insåg att de var tvungna att värma maten, sätta in i diskmaskinen eller skaffa fram material eftersom det inte fanns någon annan som gjorde det. Det är alltså många praktiska frågor som måste lösas på organisationsnivå. Här framstår det som viktigt att vid informationsträffar ge en nyanserad bild och inte bara tala om programmets effektivitet utan också om alla praktiska och organisatoriska dilemman som måste lösas. Den detaljerade beskrivningen i rapporten är avsedd att ge en inblick i alla de praktiska frågor som måste hanteras.

Satsningen på Föräldrakraft bygger på samarbete mellan de två verksamheterna förskola/skola och socialtjänst både på organisationsnivå och på utförarnivå. På organisationsnivå handlar samarbetet om planering, styrning, ekonomiska resurser och kursledares arbetsinsatser. På utförarnivå handlar det om samarbete mellan olika yrkesgrupper inom kursledareteamen vid genomförandet. Samarbetet på utförarnivå inom kursledareteamen, där olika yrkesgrupper var representerade, framhölls som mycket berikande, då skillnader i arbetsvillkor, yrkesspråk och tänkande blev medvetandegjorda i det gemensamma arbetet. Kursledarna var eniga om att samarbetet med andra yrkesgrupper vidgat deras tänkande genom att fenomen blev belysta ur olika perspektiv. På organisationsnivå förutsattes samarbete mellan förskola/skola och socialtjänst. Länsstyrelsen, som tagit initiativet till satsningen på föräldrastöd genom att utlysa medel, vände sig i första hand till socialtjänsten och inte till skolan. Därför var det tjänstemän inom socialtjänsten som stod bakom ansökan om medel. Förskola/skola var därför inte helt delaktiga från början. Det invercade på samarbetet mellan de båda verksamhetsområdena då förskola/skola bjöds in när projektet var ett faktum och förväntades vilja satsa både ekonomiskt och personellt i Föräldrakraft. Enligt mina erfarenheter blir det ofta problematiskt när en verksamhet tar initiativ till något som en annan verksamhet förväntas tycka är deras angelägenhet.

En fråga i detta sammanhang är olika definitioner för var gränsen för en verksamhets uppgifter går. Kommentarer som ”Är det verkligen skolans uppgift att utbilda föräldrar?” är inte ovanliga. Elevers hemsituation och kvalitén i samverkan mellan hem och skola och mellan olika verksamheter har såväl i forskning (se till exempel min avhandlingsstudie, Jakobsson, 2002) som i praktisk erfarenhet visat sig ha betydelse för elevers möjligheter till lärande och delaktighet. Därmed kan en föräldrautbildning indirekt underlätta skolans arbete. Vikten av samarbete understryks både i skolans styrdokument och i flera olika studier (Lundgren & Persson, 2003; Socialstyrelsen, 2004). Att samverkan och föräldrautbildningar ses som viktiga kommer från flera olika håll och synliggörs i nämnda forskningsöversikter, webbplatser och informationsskrifter från olika myndigheter. Ett exempel på informationsspridning kring föräldrautbildningar är inspirationskriften *På rätt kurs*, som länsstyrelserna i Västra Götaland, Skåne och Stockholm gett ut. Den distribuerades i Västra Götalands län till samtliga grundskolor och skolchefer och delades ut i olika fortbildningskurser för skolpersonal. En av projektledarna sammanfattar sin syn på vikten av samarbete kring stöd till föräldrar med orden ”skolan kan inte ordna en bättre relation mellan barn och föräldrar men föräldrakraft kan ge verktyg för att förbättra relationen och då fungerar det också bättre i skolan”.

Slutsatser och rekommendationer

Resultaten i studien om Föräldrakraft uppvisar stora likheter med vad andra forskare tidigare identifierat som avgörande aspekter vid implementering. Med implementering menas enligt Alexandersson (2006) att införa och tillämpa något nytt i en verksamhet, till exempel en ny metod eller ett nytt program. I teorier kring implementering beskrivs viktiga faktorer som har betydelse för resultatet av implementeringen. Alexandersson tar (liksom Johansson, 2004) upp begreppen *förstå*, *kunna* och *vilja*. I linje med Alexandersson och Johansson drar jag följande slutsatser i anslutning till de tre begreppen i studien om Föräldrakraft. Information och förankring på alla nivåer är nödvändigt för att alla berörda ska förstå vad som ska införas, varför och hur. Att kunna, innefattande förmåga att genomföra programmet i form av kunskaper via utbildning, tid, stöd och resurser, är avgörande. Att vilja innebär att det behöver finnas en övertygelse hos alla medverkande om att programmet är bra och passar in i organisationen. Motstånd bland dem som ska genomföra programmet eller högre upp i organisationen försvårar implementeringen.

Resultat från fallstudier visar enligt Söderholm Carpelan (2006) på faktorer inom områdena *program*, *organisation*, *personal* och *implementeringsstöd* som främjar respektive motverkar en lyckad implementering. Även i Föräldrakraft framträder dessa områden som avgörande och i följande slutsatser och rekommendationer överensstämmer Föräldrakraftsstudien med Söderholm Carpelan. Programmet som ska implementeras bör ha en tydlig teori och kärnkomponenterna ska definieras och beskrivas i manualer med detaljerade anvisningar. Organisationens bör vara välfungerande med bra ledarskap, låg personalomsättning, tillräckliga resurser, förmåga att hantera konflikter och erbjuda stöd för genomförandet. Personalen som ska genomföra

programmet bör vara motiverad, ha relevant kompetens och få utbildning och träning i programmet samt förstå den bakomliggande teorin. Implementeringsstödet bör finnas under hela processen och innehålla handledning under genomförandet.

Johansson (2004) menar att implementeringsforskningen inte i tillräcklig grad problematiserat implementeringsobjektet genom att analysera vad det är som ska implementeras. Han anser att implementering måste ses i relation till det som ska implementeras. I det sammanhanget lyfter han fram begreppet *översättning* och avser ”hur idéer färdas och vad som händer med idéerna under resorna” (s. 18). Han refererar till forskning som visar att idéer förändras när de sprids genom en omtolkningsprocess för att anpassas till den nya miljön. Söderholm Carpelans (2006) fråga om vad som händer när ett program översätts till ett annat språk och kulturanpassas till en annan kultur är relevant i detta sammanhang. Hon menar att anpassning endast får ske till en viss gräns och att de bärande principerna i programmet inte får förvanskas. En viss anpassning är dock nödvändig för att den nya målgruppen ska känna igen sig i exempel och språk. Resonemang kring kulturell och språklig anpassning, hur mycket som får förändras i manualen och hur man ska förklara så att föräldrar och barn förstår, har förts av de medverkande under hela projekttiden inom projektet Föräldrakraft. Därav kan slutsatsen dras att det är en brist i manualerna för Föräldrakraft att de inte innehåller ett inledande avsnitt med resonemang kring teori, översättningsproblematik och viktiga aspekter att beakta vid implementering av programmet. Som framgår av studierna ovan och i nedanstående studie så finns det mycket samlad erfarenhet som skulle kunna göras lätt tillgänglig i ett teoriavsnitt i manualen. Jag menar att det annars finns en risk att kursledarna i Föräldrakraft utan teori-förankring hamnar för mycket på ”göra-nivån” och inte i tillräcklig grad kritiskt reflekterar och medvetandegör syfte och innehåll. Det kan som en kursledare säger leda till man ”läser innantill i manualen och hoppas att föräldrarna förstår”, då man inte gjort innehållet till ”sitt eget”. Därför blir min rekommendation till programansvariga att lägga till ett avsnitt som vänder sig direkt till dem som ska genomföra programmet.

Polizzi Fox med flera (2004) gör i sin intervjustudie av *The Strengthening Washington DC Families Program (SFP)* en kvalitativ analys av utmaningar vid spridningen av den amerikanska föregångaren till Föräldrakraft. Likheterna mellan den amerikanska studiens resultat och resultaten i studien om Föräldrakraft är påfallande stora. Liknande utmaningar berör främst: *Delta-garna*; vad gäller rekrytering och närvaro, *programmet*; vad gäller innehåll, kulturell anpassning, motivationshöjande inslag och språklig problematik samt *organisationen*; vad gäller organisatorisk komplexitet, chefers inställ-

ning, budget, tid och ersättning för arbetsinsats. I studien om Föräldrakraft dras följande slutsatser inom de tre områdena. De ställs i relation till den amerikanska studien (SFP).

Målgruppen skiljer sig åt genom att SFP vänder sig till riskgrupper eller familjer som är under behandling medan Föräldrakraft är ett universellt program som vänder sig till familjer i allmänhet. I båda fallen är rekrytering av familjer och att få dem att genomföra utbildningen i sin helhet utmaningar att hantera. För Föräldrakraft är samtliga medverkande överens om att det gick för fort i den första kursomgången, vilket beaktades i den andra omgången genom mer och tidigare information till såväl personal som familjer och ett mer genomtänkt anmälningsförfarande. En rekommendation är att börja planering och rekrytering i god tid innan kursstart och att speciellt satsa på information till personal i förskola och skola och andra verksamheter som möter familjerna. Belöningar för deltagande och underlättande inslag används i SPF för att få familjer att delta. Det visade sig i en del fall ha en motsatt effekt, då familjer med stora sociala och ekonomiska problem anmälde sig och fick ersättning men sedan inte påbörjade eller avbröt kursen. I Föräldrakraft begränsas de underlättande inslagen till måltider och barnpassning. Deltagandet var dock väldigt ojämnt, vilket försvårade planeringen. Att ställa krav på föräldrarna om bindande anmälan i förväg, om de vill äta eller använda barnpassningen och att anmäla frånvaro inför varje enskilt kurstillfälle bör kunna underlätta.

Som angetts tidigare är kulturell anpassning viktig men också svår, då många grupper är både kulturellt och socialt heterogena. Liksom för SPF framstår i Föräldrakraft skillnader mellan föräldrars sociala situation, utbildningsnivå och erfarenheter som lika viktiga som etniska skillnader. I SPF drogs slutsatsen att familjernas problem var av så grundläggande art att utbildningen inte kunde möta deras behov. Det gäller inte för Föräldrakraft generellt men kan jämföras med att kursledare i Bergsjön menar att några föräldrar behövde få mer basala kunskaper om barns behov först, för att kunna ta till sig innehållet i programmet. Språket utgör också en utmaning i detta sammanhang, då programmet för en del familjer innehåller många främmande begrepp och uttryck, vilket kan bli förvirrande. Som exempel nämns i studien om SPF att familjerna var bekanta med fenomenet ”timeout” men att begreppet var helt nytt och främmande. Enligt SPF har diskussioner förts angående hur mycket man ska förenkla, då begreppen kan skapa en medvetenhet om tidigare outtalade fenomen. I båda studierna framgår att bearbetning av språket är något som med nödvändighet upptar mycket tid och kraft hos kursledare och programansvariga. Min rekommendation är att det gäller att hitta en balans så att innehåll och språk både möter familjernas

erfarenhetsvärld och utvecklar den vidare.

Det är vanligt att specifika program eller metoder utvecklas av eldsjälarna som brinner för "saken". Manualer syftar till att minska behovet av eldsjälarna genom att nytillkommande vet vad som ska göras och hur. SPF är klassat som ett modellprogram, vilket innebär att det rekommenderas och införs i stor skala. En intressant slutsats som dras är att det finns en risk när en satsning blir för stor, att den organisatoriska komplexiteten gör att den ursprungliga idén lyfter från marken och då förlorar sin själ. Kopplingen till eldsjälarna som startade programmet försvinner och det får en mer instrumentell framtoning. Enligt mina tidigare erfarenheter från skolutveckling drar jag slutsatsen att detta också kan bli fallet på sikt om Föräldrakraft "blir för stort" och genomförs överallt inom den reguljära kommunala organisationen. När kontakten med eldsjälarna, som arbetat fram satsningen och har tankarna bakom programmet, bryts och det tillkommer nya medarbetare som inte varit med från början finns risken att satsningen glider iväg och övergår i något annat. Det kan i och för sig vara bra men inte det som var tänkt från början (jämför Johansson, 2004). Eldsjälarna kan därför ha stor betydelse i manualbaserade program, även om det finns väl utvecklade manualer.

Att den organisatoriska komplexiteten blir större när flera kurser pågår samtidigt framgår vid jämförelser mellan Linnéstaden/Bergsjön med tre kurser och Mark/Orust med en kurs samtidigt. En slutsats är att det finns många fördelar med flera grupper samtidigt genom att samordningsvinster kan göras men samtidigt att det kräver en tydlig ledningsorganisation särskilt vad gäller ansvarsfördelning, informationskanaler, ekonomiska ramar och personalfrågor. En fråga som diskuterats såväl inom SFP som i Föräldrakraft är arbetstid och ersättning till ledarna. I båda studierna framgår att arbetet tagit mer tid än beräknat "too much work for not enough pay" (Polizzi Fox m.fl., 2004, s. 172). Oklarheter och olikheter i tjänsteförhållanden, där en del kursledare utförde arbetet med Föräldrakraft inom ordinarie tjänst, andra genom tjänstledighet eller som övertid, skapade frustration. För några blev det först under kursens gång klart vad som skulle gälla. Organisatoriskt krångel ledde till frustration och ifrågasättande kring hela projektet hos några kursledare. Rekommendationen är att göra klart den organisatoriska planeringen innan programmet introduceras så att samtliga medverkande vet vad som gäller. Det ökar förutsättningarna för en lyckad implementering.

Till sist några reflektioner kring ställningstaganden i samband med *programvalet*. Projektmedel har en styrande effekt på vad en organisation satsar på. Hur väl underbyggt och genomtänkt är det när man satsar på ett visst program? En vanlig förutsättning för att erhålla bidrag är att den egna organisationen satsar motsvarande summa som bidraget är på. Vad gäller För-

äldrakraft har orterna i stort sett satsat lika mycket eller mer än den summa som erhållits i bidrag. Genom den stora satsning det inneburit ekonomiskt och personellt skulle det kunna ses som en felsatsning om arbetet läggs ner efter projekttidens slut. Det har funnits en underförstådd överenskommelse att Föräldrakraft på sikt ska läggas in i den ordinarie verksamheten och att uppdraget som Föräldrakraftsledare ska ingå i vissa medarbetares tjänster inom förskola/skola och socialtjänst.

Det finns en risk att när en myndighet ger bidrag till ett visst projekt, så förutsätter de sökande att det ska vara något bra och hållbart. Det innebär därmed ett stort ansvar för bidragsgivare att välja ut de projekt som ska få medel. På vilket sätt kontrollerar bidragsgivare vad det är för projekt/program de ger medel till och vilka möjligheter finns för handläggare att få en fullständig bild av hur färdigt ett nyetablerat program är? De svårigheter jag som forskare haft när det gäller att få en fullständig bild av Föräldrakraft visar att det inte alltid är enkelt. Jag menar att det är viktigt att få en helhetsbild av programmets tillkomst, upphovsrätt, ansvar för bearbetning, villkor för användning osv. På samma sätt som kommunen antagligen uppfattar att det som länsstyrelsen ger bidrag till måste vara bra, så är det troligt att föräldrar som av kommunen blir erbjudna att delta i en föräldrautbildning förutsätter att det är något som är bra. Det känns mer uppmanande när erbjudandet går ut från stadsdelsförvaltningen eller kommunen till alla föräldrar än om det kommer från ett studieförbund eller en föräldraförening.

Förutom tidigare angivna aspekter att beakta finns det därför anledning att kritiskt granska och noga överväga vilken form av stöd eller typ av program som ska införas. Den första frågan att ta ställning till är om man ska välja ett manualbaserat program eller inte. Det gäller att tänka igenom för- och nackdelar med olika stödformer i olika avseenden och i förhållande till den aktuella målgruppen. Hur resurskrävande satsningen får vara i form av tid och pengar är viktiga faktorer att överväga, liksom målgruppens specifika förutsättningar och intresseinriktning. Om valet faller på ett manualbaserat program gäller det att noga tänka igenom vad det innebär att gå in i ett manualbaserat arbetssätt. Följande frågor kan ge viss ledning.

Frågor att ta ställning till inför val och implementering av ett manualbaserat föräldrastödsprogram

- Vilka vetenskapliga teorier ligger till grund för programmet och finns de beskrivna i manualen eller i annan information om programmet?
- Stämmer programmets grundläggande synsätt överens med den syn på barnuppfostran, lärande och könsroller som gäller i det svenska samhället?

- Beskrivs programmet som evidensbaserat och i så fall hur har evidensprövningen gått till?
- Är programmet en översättning av ett program som utvecklats i en annan kultur med andra förhållanden och synsätt?
- Vänder sig den ursprungliga versionen till samma målgrupp som den översatta?
- Har omfattning av och innehåll i programmet ändrats, i så fall med vilka motiveringar och vad har konsekvensen blivit?
- Har en kulturanpassning gjorts och känns kulturanpassningen trovärdig vad gäller konkreta exempel, övningar och rollspel?
- Är manualen en försöksversion eller är den utprovad och bearbetad och kan betraktas som färdig?
- Om ledarutbildning erbjuds, hur är den organiserad, vad kostar den och hur kan deltagandet finansieras?
- Hur många ledare behöver utbildas i en första omgång så att det finns ersättare om någon blir sjuk eller flyttar?
- Ges intyg eller erbjuds certifiering i samband med utbildningen eller efter fortsatt handledning under genomförandet av den första kursomgången?
- Vem har upphovsrätten till programmet och manualen?
- Hur får man tillgång till manualen? Ges den exempelvis ut av något förlag och varje exemplar innebär en kostnad eller får man efter genomgången kurs användarnamn och lösenord som ger tillgång till kopieringsunderlag via någon hemsida på nätet? I det senare fallet blir kostnaden endast papperskostnad men innebär arbete med kopiering.
- Erbjuds möjligheter till kontakt med någon som är ansvarig för manualen för att få svar på frågor eller erbjuds handledning till exempel via hemsida för programmet?
- Vilka ekonomiska, tids- och personmässiga resurser krävs för genomförandet?
- Finns det en långsiktig plan inom organisationen/kommunen för organisatoriska och ekonomiska frågor vad gäller satsningen?

Sammanfattningsvis kan konstateras att avgörande och centrala teman vid implementering såväl i tidigare studier som i studien om Föräldrakraft kan beskrivas utifrån begreppen *förstå*, *kunna*, *vilja*, *program*, *organisation*, *personal*, *implementeringsstöd*, *översättning*, *deltagare* och *programval*.

Avslutande kommentarer

Satsningen på Föräldrakraft inom de fyra projektorterna har följts under de två första kursomgångarna och fram till planeringen av den tredje omgången. Under den första omgången studerades projektet intensivt genom en omfattande datainsamling och med metoder som möjliggjorde en beskrivning som ligger nära de medverkandes upplevelser och erfarenheter. Beskrivningen visar på många olika aspekter av vad det innebär att implementera, det vill säga införa och tillämpa, ett föräldrastödsprogram ur organisations- och utförarperspektiv. Datainsamlingen vid planering och genomförande av den andra kursomgången och planering av den tredje kursomgången är av mer extensiv art. Beskrivningen utgör en sammanfattande uppföljning och bygger främst på kontakter med projektledarna och på dokument som utvärderingar och skriftliga planer. En slutsats kring den beskrivna processen är att Föräldrakraft inom samtliga orter börjat ”sätta sig i organisationen” och är på väg att bli en del av stadsdelens/kommunens ordinarie verksamhet, även om alla inte ännu nått ända fram. Strävan är att utveckla verksamheten och få den självgående inom den ordinarie organisationen. Projektledare och kursledare uttrycker positiva uppfattningar om hur satsningen mottagits av föräldrar och att politiker och chefer inom de olika orterna börjar förstå vad det handlar om och att satsningen på föräldrastöd är viktig. Av kursledares samtal med föräldrar och föräldrarnas utvärderingar framgår att föräldrarna känner sig nöjda med kursen och att den påverkat familjelivet och föräldrollen i den riktning som programmet syftade till. Det finns en kraft i Föräldrakraft, det är många överens om. Min sammanfattande slutsats är att implementeringen av Föräldrakraft, trots oklara förutsättningar i början och en del komplikationer under vägen, tack vare det gedigna arbete som projektledare och kursledarteam utfört, är genomförd med lyckat resultat i Bergsjön, Linnéstaden, Mark och Orust.

Referenser

- Alexanderson, K. (2006). Systematiska bedömningsinstrument i teori och praktik. *Socionomen. Facktidskriften för kvalificerat socialt arbete. Tema utvärdering.* 4/2006.
- Andershed, H & Andershed, A-K. (2005). *Normbrytande beteende i barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Beijer, E. (2004). *Utvärdering av Nyborg Familjebehandling och Skola.* FoU i väst/GR.
- Bremberg, S. (2004). (red). *Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former av föräldrastöd.* Statens folkhälsoinstitut: www.fhi.se.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Cass Lorente, C., Tubman, J. & Adamson, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt.* Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Foxcroft, D., Ireland, D., Lister-Sharp, D., Lowe, G. & Breen, R. (2003). School of Health Care, Oxford Brookes University: Society for the Study of Addiction to Alcohol and Other Drugs.
- Föräldrakraft Barn – Manual för gruppleddare.* Örebro universitet: (www.oru.se, hämtad feb 2006).
- Föräldrakraft Ungdom – Manual för gruppleddare.* Örebro universitet: (www.oru.se, hämtad feb 2006).
- Gustafsson, L. H. (2007). Skamvråns återkomst. *Pedagogiska magasinet*, nr. 1, 2007.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1995). *Ethnography. Principles in Practice.* (second edition). London: Routledge.
- Jakobsson, I-L. (2002). *Diagnos i skolan – En studie av skolsituationer för elever med syndromdiagnos.* (Göteborg Studies in Educational Sciences 185). Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis.
- Jakobsson, I-L. (2004). *Någon till hands när ingen annan lyssnar. Utvärdering av projektet Lokalt Barnombud i Lerum.* Rädda Barnen.
- Johansson, S. (2004). *Implementering av BBIC-projektet i socialtjänstens organisa-*

- tioner. *En studie av den lokala organiseringen av projektet Barns behov i centrum*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Kimber, B. (2004). *Att främja barns och ungdomars utveckling av social och emotionell kompetens*. Solna: Ekelunds förlag.
- Kumpfer, K. & Alvarado, R. (2003). Family-Strengthening Approaches for the Prevention of Youth Problem Behaviors. *American Psychologist*. June/July, 2003.
- Lgr 80 (1980). *Läroplan för grundskolan. Allmän del*. Skolöverstyrelsen. Stockholm: Liber.
- Lpo 94 (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Länsstyrelserna i Skåne, Stockholm & Västra Götaland, (2005). *Verktyg till föräldrar. Steget före. Om öppenvårdsprojekt och kunskapsutveckling inom socialt arbete i Skåne, Stockholm och Västra Götaland*.
- Länsstyrelserna i Skåne, Stockholm & Västra Götaland, (2006). *På rätt kurs. Metoder för föräldrastöd från förskolan till tonåren*.
- Merriam, S. B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. & Lundgren, M. (2003). *Barn och unga i riskzonen. Samverkan och förebyggande arbete*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Polizzi Fox, D., Gottfredson, D., Kumpfer, K. & Beatty, P. (2004). Challenges in Disseminating Model Programs: A Quality Analysis of the Strengthening Washington DC Families Program. *Clinical Child and Family Psychology Review*. Vol. 7, No. 3, September 2004.
- Socialstyrelsen. (2004). *Strategi för samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa*.
- Spoth, R., Redmond, C., Trudeau, L. & Shin, C. (2002). Longitudinal Substance Initiation Outcomes for a Universal Preventive Intervention Combining Family and School Programs. *Psychology of Addictive Behaviors*. Vol. 16, No. 2.
- Statens folkhälsoinstitut. (2005). *Nya möjligheter. Metoder för föräldrastöd från förskolan till tonåren*. www.fhi.se.
- Statens folkhälsoinstitut. (2006). *Föräldrar är viktigast. Om föräldrarnas roll i det lokala förebyggande arbetet*. Nr 6 i Statens folkhälsoinstituts metodskrifter för lokalt arbete mot alkohol och narkotika.
- Söderholm Carpelan, K. (2006). Behandlingsintegritet – ett krav vid implementering av nya behandlingssystem. *Socionomen. Facktidskriften för kvalificerat socialt arbete. Tema utvärdering*. 4/2006.

Bilagor

Bilaga 1

Enkät till kursledare efter första kursomgången av Föräldrakraft

Följande frågor ingick i frågeformuläret:

- Inom vilken kommun/stadsdel är du kursledare?
- Vilken åldersgrupp (3, 6 eller 11) gäller den kurs du har medverkat i?
- Inom vilken verksamhet är du anställd?
- Vilken befattning har du?
- Vilka var dina motiv för att ställa upp som kursledare?
- Vad har du haft för villkor för genomförandet inom tjänsten eller som kompensation (tex. antal timmar)?
- Vilken information före utbildningen till Föräldrakraftsledare om utbildningen och om vilket åtagande det skulle medföra fick du?
- Vad anser du om Föräldrakraftsprogrammet generellt och manualen?
- Vad anser du om kursledarutbildningarna och kickoff-dagen?
- Vad anser du om spridning av information till föräldrar och anmälningsförfarande i den första kursomgången?
- Vilka synpunkter har du angående följande punkter som gäller förberedelser och praktiska arrangemang?
  - Förberedelser inför kurstillfällena:
  - Materialanskaffning:
  - Lokaler:
  - Mat:
  - Barnpassning:

- Vilka synpunkter har du kring följande punkter som gäller genomförandet?
  - Barnpassen/ungdomspassen:
  - Föräldrapassen:
  - Familjepassen:
- Vilka dilemman och problem har uppstått under kursens gång?
- Hur har samarbetet inom gruppleadarteamet vid planering och genomförande fungerat?
- Hur har samarbetet mellan projektledningen och er kursledare fungerat?
- Vad är viktigt att tänka på inför genomförandet av nästa omgång av Föräldrakraft?
- Vilka råd vill du ge till andra kommuner/stadsdelar som ska genomföra Föräldrakraft?

Bilaga 2

Utdrag ur frågeformulär till föräldrar vid kursstart och kursavslutning

Hur mår ditt barn just nu?

(välj de områden som är relevanta för ditt barn)

GENERELLA KRITERIER FÖR BARN	FUNGERAR MYCKET BRA	FUNGERAR BRA	FUNGERAR GANSKA BRA	FUNGERAR NÅGORLUNDA	FUNGERAR GANSKA DÅLIGT	FUNGERAR DÅLIGT	FUNGERAR MYCKET DÅLIGT	KAN INTE SVARA
Måltider								
Hygien								
Sömn								
Samspel i familjen								
Samspel med andra barn								
Lust/entusiasm								
Uthållighet								
Lära nya saker								
Koncentrationsförmåga								
Förmåga till empati								
Självbild/självuppfattning								
Läsläsning								

Övriga kommentarer:

Rapporter från FoU i Väst/GR

- 5:2007 Serviceinsatser inom socialtjänsten. Perspektiv, inriktning och utsatta barns skydd *Torbjörn Forkby/Lena Larsson*
- 4:2007 Regional utveckling möter socialtjänst. Slutrapportering i utvärderingen av Urbal-projektet *Anna Johansson*
- 3:2007 Socialt arbete i polisens värld. Samverkans villkor och organisering *Torbjörn Forkby*
- 2:2007 Lotsning, hänvisning och råd – en telefonjour för äldre. Utvärdering av ÄldreLotsen *Rebecka Arman*
- 1:2007 Varför handledning? Handledning som professionellt projekt och organisatoriskt verktyg inom handikappomsorg och individ och familjeomsorg *Staffan Höjer/Elisabeth Beijer/Therese Wissö*
- 6:2006 Hemmalaget formeras. Ett exempel på framväxten av öppna insatser i social barnavård *Torbjörn Forkby*
- 5:2006 Krav eller möjlighet? Kommunanställdas erfarenheter av att medverka i kompetensanalysprojektet Samlat GRepp *Theresa Larsen/Eva Sennemark*
- 4:2006 Från EU-program till kommunal praktik. Erfarenheter av att driva samlingsprojekt med stöd från Svenska ESF-rådet *Theresa Larsen*
- 3:2006 Att bo eller inte bo. Om satsningen ”Bra boende” i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet *Catharina Thörn*
- 2:2006 Att bemästra missbruk hos ungdomar. Ungdomsteamet Mini Marias öppenvård för ungdomar och familjer *Annika Hallén Hemb/Pia Färdig*
- 1:2006 Att ta bort trösklarna till ett självständigt liv. Slutrapport från studien om nyttan och värdet av bostadsanpassningar *Lisbeth Lindahl/Rebecka Arman*
- 9:2005 Katalysatormodellen i brottspreventiv samverkan. Utvärdering av Ung och Trygg i Göteborgs första fas *Torbjörn Forkby/Theresa Larsen*
- 8:2005 Ledarskap och sjukfrånvaro. En jämförande studie av arbetsplatser med hög respektive låg sjukfrånvaro *Ingrid Tollgerdt-Andersson*

- 7:2005 In i hjärtat och upp i huvudet. Om betydelsen av FoU-stipendier vid FoU i Väst/GR *Elisabeth Beijer*
- 6:2005 En förändrad livsvärld. Äldres upplevelser av sin rehabiliteringssituation efter en sjukhusvistelse *Gill Asplin/Lisbeth Lindahl*
- 5:2005 Personligt Ombud. Erfarenheter från arbete med psykiskt funktionshindrade personer i Västra Götaland. En antologi om och av personliga ombud och deras uppdragsgivare/klienter *Red. Lars Rönmark*
- 4:2005 Det möjligas konst. Om ekonomiskt bistånd, utredning och rehabilitering *Red. Peter Dellgran/Socialsekreterare från SDF Biskopsgården*
- 3:2005 Nyttan och värdet av bostadsanpassningar ur olika perspektiv, delrapport 1. En studie gjord i Göteborgs Stad om nyttan och värdet av bostadsanpassningar *Rebecka Arman/Lisbeth Lindahl*
- 2:2005 Hur lagar man ett hjärta? Berättelser om BUP-personalens arbete med brandungdomarna i Göteborg *Cajsa Malmström*
- 1:2005 Att samordna stöd. Om det långsiktiga arbetet i Göteborg efter branden 1998 *Ann-Sofie Magnusson*
- 5:2004 Kidnappad av verkligheten. Om vägar ut ur långvarigt ekonomiskt biståndsmottagande *Lennart Forsberg*
- 4:2004 Att få vara den jag är – trots allt. Om hälso- och sjukvård på ett äldreboende *Anette Hansson Klevner/Maria Karlsson*
- 3:2004 Multiversitetet. Förnyelse av högre utbildning i samverkan med kommuner och universitet *Claes Alexandersson*
- 2:2004 På väg mot en möjliggörandets praktik. Samverkan mellan barn och ungdom i riskzon i Kungsbacka. En slutrapport från utvärderingen av B.U.S. *Torbjörn Forkby*
- 1:2004 Behövs det böcker på äldreboendet? Bibliotekens medier – en resurs inom äldreomsorgen *Lena Frändberg*
- 6:2003 Vad styr patientens väg genom vården? *Reidun Johansson/Gun Pettersson*
- 5:2003 Bevilja och ta emot hjälp. Om biståndsbedömare och äldre i kommunal äldreomsorg *Monica Nordström/Anna Dunér*
- 4:2003 Samhörighet och plikt. Om anhörigvårdare med icke-svensk bakgrund *Eva Hildeblom*
- 3:2003 En vit julgran och gulliga tapeter på toaletten. Utvärdering av ungdomsteamets förebyggande arbete i Bergsjöskolan, slutrapport *Torbjörn Forkby*
- 2:2003 Att finna sin väg. Socialt arbete i mötet mellan frivilliga och offentliga organisationer *Red. Lars Rönmark*
- 1:2003 Dilemman i biståndsbedömarnas yrkesutövning *Anna Dunér/Monica Nordström*
- 7:2002 Det är vi och vi är tillsammans. Sju manliga anhörigvårdare berättar *Annika Strandberg*
- 6:2002 Livet på en dagcentral. Om hälsofrämjande arbete och utveckling av stödande miljöer för äldre *Lena Lindell*

- 5:2002 Kvinnligt möte – en kraft på väg ur missbruk. Om erfarenheter från en forsknings- och utvecklingscirkel om stöd till kvinnor med missbruk och deras familjer *Red. Karin Trulsson*
- 4:2002 Att ge vardagsstöd till människor med funktionshinder
Red. Tone Engen/Anette Klippe/Per Skoglund
- 3:2002 Upptäckten av det kvinnliga perspektivet. Om kvinnor och män i missbruksbehandling *Annika Hallén Hemb/Pia Olsson* (upplagan slut)
- 2:2002 Levande mötesplatser – om att skapa nätverk. Kollegiegranskning i tre projekt inriktade på folkhälsoarbete för äldre *Monica Nordström*
- 1:2002 Utvärderingsverkstäder – stöd för interna utvärderingar
Per-Åke Karlsson
- 7:2001 Visionen om professionen *Torbjörn Forkby*
- 6:2001 Från kulturkrock till minibyråkrati *Torbjörn Forkby*
- 5:2001 Vad vill anhörigvårdarna i Göteborg? *Ingela Kraft*
- 4:2001 Att möta det man möter. Erfarenheter från Stödcentrum efter brandkatastrofen i Göteborg *Red. Lars Rönmark*
- 3:2001 Hembesök – ett arbetssätt i socialt omsorgsarbete
Monica Nordström/Anna Dunér
- 2:2001 Kvalitetsutveckling genom erfarenhetsutbyte *Leila Billqvist*
- 1:2001 På natten ringdes jag in. Att lära sig av det oförutsebara i krisgruppernas arbete efter branden på backaplan i oktober 1998
Tuija Nieminen Kristofersson

